

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

En kaotisk hverdag

Gjenreisningen av Kåfjord kommune 1945-1950

Amalie Salamonsen

Masteroppgave i historie ved lektorutdanning 8-13, HIS-3980, mai 2023

Forord

Denne oppgaven er avslutningen på 5 år som lektorstudent på UiT, men samtidig en start som ferdigutdannet lektor. Det er med stor spenning at jeg tar steget videre, og ser fram til å møte det framtiden har å by på.

Jeg ønsker å takke min veileder Ketil Zachariassen for god veiledning på denne oppgaven. Gjennom mange samtaler og diskusjoner om gjenreisning av Kåfjord kommune har denne oppgaven tatt form. Videre ønsker jeg å gi en stor takk til Statsarkivet Tromsø og IKA Troms, og da spesielt Frøydis Antonsen for god hjelp og veiledning. Det har vært en stor glede å få et lite innblikk i arkivets univers.

Dette masteråret har gitt mange gode samtaler, frustrasjoner og gleder, og det er en ære å ha delt det sammen med alle mine medstudenter. Det må gis en takk til hver og en for samholdet som har blitt skapt på lesehuset! En ekstra takk sendes til gjengen på raden Gine, Martin, Siri og Elin der støttende blikk, et klapp på skulderen og gode samtaler har gjort studiehverdagen mye bedre.

Jeg må rette en stor takk til mannen min, Sonder, som har vært min viktigste støttespiller gjennom hele studieløpet. Dette gjennom både opp og nedturer. Her må også familie og venner takkes for motiverende ord. Jeg har satt stor pris på alle samtaler, hjelp og gode råd fra de rundt meg.

Denne oppgaven er skrevet til ære for min bestemor og bestefar i Djupvik.

Amalie Salamonsen, Tromsø 2023

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av emnet	1
1.2	Problemstilling.....	3
1.3	Avgrensning.....	4
1.4	Historiografi.....	5
1.5	Metode, kilder og kildekritikk	8
2	Bakgrunn	14
2.1	Boligstandarden og yrkessammensetning før 1945.....	14
2.2	Befolkningen i Kåfjord kommune 1929-1945.....	15
3	Gjenreisningspolitikk	19
3.1	Regulering og boligbygging	20
3.1.1	Brente steders regulering.....	21
3.1.2	Finnmarkskontoret- og distriktskontorene	22
3.1.3	Husbanken.....	23
3.1.4	Nasjonalhjelpens fond.....	25
4	1945-1946 den akutte perioden	26
4.1	Befaringsnotater for Kåfjord kommune.....	26
4.2	Sommeren 1945.....	29
4.3	Folkemøter – innbyggernes stemme synliggjøres	36
4.3.1	Massemøtet i Kåfjorddalen	37
4.3.2	Massemøte i Manndalen.....	38
5	1946-1950.....	40
5.1	Finansiering	41
5.2	Jordbrukstillingen 1949 – jordbruket og husdyrbestanden.....	46
5.3	Regulering i Kåfjord kommune	48
5.3.1	Olderdalen	49
5.3.2	Manndalen.....	49
6	1950 folketelling og områdeanalyse.....	53
7	Oppsummering/konklusjon	55
8	Referanseliste	58

1 Innledning

1.1 Presentasjon av emnet

«Nå er det Kåfjord-folkets tur» lød overskriften på side 3 i Nordlys den 8. juni 1945. Endelig skulle deler av Kåfjord kommunes befolkning få reise hjem, men det var fortsatt mange bygder som ikke fikk reisetillatelse på grunn av områdenes tilstand. «Alle hus som står igjen er i en slett forfatning. En må derfor fraråde at barn blir med i første omgang».¹ Rådet om at barn ikke burde reise tilbake enda omhandler området forfatning og faren for miner. Det ble i første omgang gitt reisetillatelse til områdene Spåkenes-Olderdalelva, Birtavarre-Kåfjorddalen og Skardalen, med beskjed om «Alle må være klar over at de vender tilbake på eget ansvar».²

Etter fem år under tysk okkupasjon var det nå fred, og det omfattende arbeid med å flytte de evakuerte³ hjem startet. Hele Finnmark og kommunene Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy og Kåfjord hadde høsten 1944 blitt evakuert, av fri vilje eller med tvang, til områdene sør for Lyngenlinjen. Lyngenlinjen, som skulle bli den nye tyske forsvarslinjen i Nord-Norge, ble valgt på grunn av den geografiske og topografiske gunstige plasseringen. Flyttingen av forsvarslinjen og evakueringen ble iverksatt som en del av tyskernes operasjon «Nordlicht». Operasjonen fikk omfattende konsekvenser for befolkningen i nord, der store landområder ble brent og/eller herjet. Dette gjorde at de som valgte å flytte hjem igjen etter evakueringen kom tilbake til et område med store mangler. Disse manglene kom til uttrykk i ulike former: brente hus, ødelagt infrastruktur med minelagte områder, sprengte bruer, ødelagte fyrtårn og veier, og manglende arbeidsplasser. En annen utfordring var det store behovet for materiale til bygging, og manglende muligheter til frakt av nødvendig utstyr.

¹ Nordlys, 08.06.1945

² Nordlys, 08.06.1945

³ Oppgaven vil bruke evakuert som en samlebetegnelse for innbyggere som måtte forlate Nord-Troms og Finnmark som følge av tyskernes tilbaketrekking. Dette begrunnes i at oppgaven fokuserer på tiden etter andre verdenskrig og vil derfor ikke undersøke hvor mange som dro frivillig eller ved tvang. Det vil i noen tilfeller benyttes tvangsevakuert eller frivillig evakuert som følge av kilden.

I Kåfjord ble 2990 mennesker tvangsevakuert, mens det var ni som overvintret.⁴ Totalt ble 48 907 tvangsevakuert og 23 121 overvintret i Finnmark og Nord-Troms. Vedtaket om tvangsevakuering kom 28. oktober 1944, og etter dette gikk prosessen med evakuering av hele Finnmark og de fire Nord-Troms kommunene fort. Kåfjord var den siste kommunen som ble evakuert. I Nord-Troms og mange deler av Vest-Finnmark var det aldri et alternativ for befolkningen å reise frivillig. Det var på grunn av tempoet og brutaliteten som tyskerne brukte som følge av tvangsevakuerings vedtaket. Klara Solveig Knutsen, fra Kåfjorddalen, fortalte i et intervju med Per Kristian Olsen hvordan tyskerne kom for å flytte hennes familie. Olsen gjenforteller Knutsen sin historie om tempoet og brutaliteten på følgende måte: «Før familien rakk å reise seg, hadde soldatene satt fyr på kjøkkengardinene. Flammene sto opp mot taket, og Klara Solveig og familien ble jaget ut: Raus! Skrekkslagne kom de seg ut på gårdsplassen, der en tredje tysker holdt vakt».⁵

Ettersom området var preget av store ødeleggelse, var mange hus ubeboelige. Det var store variasjoner i hvor mye og hva som var ødelagt i de ulike kommuner som ble berørt. Behovet for et samarbeid mellom staten, fylket og kommunene var viktig for å kunne starte gjenreisningsarbeidet. Det var også et behov for å dele ut økonomiske midler til befolkningen, og få en oversikt over hvor store erstatningskravene var. Derfor ble befaringer av områdene viktig for å skape en oversikt over det akutte behovet, men også for å kunne bygge opp permanent bebyggelse. Befaringene som ble gjort i 1945 anslo skadene i Nord-Troms og Finnmark, og dette ble presentert i Stortingsmelding nr. 35 (1945-1946). Skadene som følge av krigen ble taksert til 310 000 000 kr, derav 160 000 000 kr var knyttet til Finnmark og Nord-Troms. Det ble ødelagt ca. 20 000 boliger på landsbasis, der 12 000 av disse var plassert i de nordligste delene av landet.⁶ Dette gir en forståelse av det enorme omfanget av skader i nord. Det var mange aktører som fikk betydning for gjenreisningen. Den norske stats husbank, heretter kalt Husbanken, ble viktig som et statlig organ som ga byggelån.⁷

⁴ Dancke 1986: 21.

⁵ Olsen 2019: 202-203

⁶ Meld. St. 35 (1945-1946). *Om gjenreisningen av de krigsherjede strøk.*

⁷ Reiersen 1996: 35-37.

1.2 Problemstilling

Kåfjord kommune er i hovedsak en kystkommune med unntak av Kåfjorddalen og oppover Manddalen. Kommunen grenser til Nordreisa i nord-øst, og Storfjord og Lyngen i sør-vest. Før andre verdenskrig var bosetningen på østsiden av Lyngenfjorden knyttet til kontinuerlig bosetting av enkeltgårder. De ligger på den dyrkede jordstripen mellom sjøen og skogområdene som strekker seg opp mot fjellene. På vestsiden av fjorden stuper fjellene rett ned i havet, og dalene skaper derfor et naturlig bostedsområde. Befolkningen levde i stor grad av kombinasjonsdrift mellom jordbruk og fiske. I årene mellom 1898-1919 var Birtavarre Grube⁸ en god inntektskilde for mange i kommunen.⁹ De fleste innbyggerne i kommunen bodde i små hus eller bruk, og drev med kombinasjonsdrift til eget bruk.

Kommunen ble hardt berørt av brent jords taktikk ført av tyskerne høsten og vinteren 1944. Denne oppgaven har til hensikt å undersøke hvordan utviklingen var de fem første årene etter krigen. På grunnlag av dette undersøkes innbyggertall, boligbygging og hvordan jordbruket utviklet seg. Gjennom alle elementene vil det sees på hvilke utfordringer som kommer til syne og hvordan disse ble løst. På grunnlag av dette er følgende problemstilling utarbeidet:

«Hvor store var skadene som følge av brente jords taktikk i Kåfjord og hvordan foregikk gjenreisningen i kommunen?»

Dette skal besvares gjennom å undersøke følgende forskningsspørsmål.

1. Hvilke utfordringer så befolkningen som akutt, og samsvarte dette med det kommunen sitt synspunkt?
2. Hvilke typer konsekvenser hadde gjenreisningen for kommunen?

Gjennom å undersøke av forskningsspørsmålene ønsker jeg å undersøke hvordan utviklingen av gjenreisningen i kommunen. Hensikten er å undersøke de ulike aspektene som kommunen måtte ta hensyn til i en akutt fase. Gjennom å undersøke de fem årene får en også et innblikk i hvordan ulike politiske vedtak fikk innvirkning på det kommunale nivået.

⁸ Birtavarre Grube var gruvedrift i Ankerlia. Det ble tatt ut kobbermalm fra gruen perioden 1898-1919.

⁹ Hage 1999: 57-59.

1.3 Avgrensning

Denne oppgaven vil ta for seg Kåfjord kommune i Nord-Troms i perioden 1945-1950. Denne perioden tok for seg gjenreisningen av Kåfjord etter tyskernes brenning og herjinger høsten og vinteren 1944. Perioden starter ved hjemkomsten til kommunens innbyggere etter krigens slutt i 8.mai 1945, og vil derfor starte med befaringsnotatene for kommunen fra 18. mai 1945.¹⁰ Oppgavens slutt vil være knyttet til rapporten *Gjenreisningskommunene i Nord-Troms. Områdeanalyse* fra desember 1950.¹¹ Det samme året kommer også folketellingen fra 1950 og året før kom jordbrukstillingen. Disse dokumentene er viktige kilder til hvordan gjenreisningsarbeidet foregikk og hva som hadde blitt bygget. Sluttpunktet er satt til 1950 for å benytte seg av kilder som er i historisk nærhet. Områdeanalysen gir et innblikk i hvordan gjenreisningen har foregått og hvordan situasjonen var akkurat på dette tidspunktet. Folketellingen gir også et innblikk i boligstatistikken for året, og vil derfor være representativt som et sammenlignings grunnlag med folketellingene fra 1930 og 1946.

Nord-Troms vil benyttes som begrep, og vil omfatte Kvænanngen, Nordreisa, Skjervøy og Kåfjord kommune. Lyngen og Storfjord kommune blir ikke snakket om som en del av Nord-Troms i denne oppgaven da området lå la bak Lyngenlinjen der tyskerne skulle opprette en ny forsvarslinje i 1944. Det vil benyttes stedsnavn og skrivemåter basert på det som står i kildegrunnlaget. Noen steder vil enkelte navn ha ulike skrivemåter i kildene, og det vil da benyttes kun en av disse for å skape en bedre helhetsforståelse. Det må påpekes hvordan et stedsnavn brukes kan ha stor betydning i tilfeller da det sier noe om nøyaktigheten for et område. Dette gjelder blant annet lokale stedsnavn eller veinavn. For enkelhetens skyld vil navnene fra befaringsnotatene benyttes i alle sammenhenger i teksten. I enkelte sitater vil det stå andre navn enn i notatene, men dette vil presisere. Oppgaven vil konsekvent benytte seg av Mandalen,¹² som vil omhandle områdene Samuelsberg, Løkvoll og Kjerringdalen. Dette på grunnlag av at Mandalen benyttes til alle de offentlige papirene skrevet til fylkesmannen, og i de offisielle befaringsnotatene.

¹⁰ SATØ, FiT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹¹ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse.

¹² I mange kilder fra perioden benyttes Mandalen og Mandalen. Derfor har valget falt på dagens skrivemåte Mandalen.

Kåfjord kommune har flere bygder og det vil derfor presiseres hvilket område det er snakk om i de ulike tilfellene. Kommunen vil også bli referert til som et generelt område i forhold til politiske saker. Det var store forskjeller på hvordan bygdene ble preget av herjingene og dets konsekvenser. Dette vil beskrives grundigere under kapittel 4.1 der befaringsnotatene for kommunen skildres, og gir et innblikk i hvilke deler av kommunen som får tilbakereisetillatelse tidligere enn andre.

Navnet Kåfjord kommune vil bli benyttet på grunn av kildene og oppgavens plassering i tidsrom. Kommunen byttet i 1994 navn til Gáivuotna – Kåfjord som en del av de samiske språkforvaltningsområdene,¹³ mens det i 2016 ble lagt til Gáivuotna – Kåfjord – Kaivuono som viser til den kvenske tilknytningen.¹⁴ Dette er knyttet til det tradisjonelle trestammers møte mellom de etniske folkegruppene. På grunnlag av kommunens tilknytning til samisk og kvensk etnisitet var området preget av fornorskningen. På denne måten er det interessant å se på etniske tilnærminger i kildene.

1.4 Historiografi

Gjenreisningen og evakueringen av Finnmark og Nord-Troms er et tema som er godt undersøkt gjennom ulike typer litteratur. Denne litteraturen er skrevet både av faghistorikere, lokalhistorikere og forfattere med ulike tilnærminger til historiske hendelser. Det er et stort tema som tar for seg ulike utfordringer presentert på flere tematiske måter. Historiografien vil gi et innblikk av ulike fremstillinger om hva som er skrevet om temaet, samt belyse gjenreisningen fra ulike synsvinkler.

Anders Ole Hauglid hovedfagsoppgave fra 1975 presenterer en generell fremstilling av gjenreisningen.¹⁵ Han ønsker gjennom sin oppgave å undersøke: «Hvordan forestilte man seg at bosettingsmønsteret i det ødelagte området skulle gjenreises og utvikles i forhold til det som hadde vært tidligere?». ¹⁶ Disse undersøkelsene er relevante da det gis et generelt bilde av hvordan geografien er og innledningen gir et innblikk i hvordan de ulike områdene måtte

¹³ Sametinget

¹⁴ Regjeringen 2016.

¹⁵ Hauglid 1975.

¹⁶ Hauglid 1975: V.

bygges opp. Hauglids oppgave baserer seg på en nøye gjennomgang av Finnmarkskontorets pressearkiv og vil derfor gi en god oversikt over hva arkivet inneholder.¹⁷

I 1985 ga Andres Ole Hauglid sammen med Knut Erik Jensen og Harry Westerheim ut boka *Til befolkningen!*¹⁸ Boka er todelt og tar for seg perioden fra høsten 1944 og gjenreisningsperioden etterpå. Den er skrevet som et forsøk på å hedre befolkningen i Finnmark og Nord-Troms, og det kommer tydelig fram i innledning at forfatterne mener temaet er for lite belyst. Dette vises tydelig gjennom innledningen: «Vi ser det som vår plikt også å formidle ved hjelp av trykte ord og ved hjelp av bilder som ikke forsvinner etter få sekunder, slik at flest mulig kan få et innblikk i et vesentlig stykke norsk historie».¹⁹ De skriver videre «Selve tvangsevakueringen har det vært skrevet mye om, men arbeidet med å bygge opp det brente landet finnes stort sett bare beskrevet i nedstøvede dokumentmasser, og i folks minner».²⁰ Boka gir en god oversikt over gjenreisningen, og viser gode bilder fra ulike områder. Det kommer tydelig fram av forfatterens vinkling at den nordnorske krigsfortellingen var for lite representert, noe blant annet Joakim A. Markussen kritisert i sin doktorgradsavhandling fra 2020.²¹ Synet på fremstillingen av Nord-Norge under og etter andre verdenskrig har forandret seg noe gjennom årene. Dette er en annen debatt, men viser til hvordan historieskrivingen har endret seg over tid.

Året etter *Til befolkningen!* ble utgitt ga Trond Dancke ut sin bok *Opp av ruinene: gjenreisningen av Finnmark 1945-1960*.²² Dancke var blant annet fylkesreguleringsarkitekt (1947-1955) og fylkesarkitekt (1955-1960) i Finnmark og fikk dermed en fremtredende rolle i gjenreisningsarbeidet i Finnmark.²³ Boka hans går i likhet med Hauglid, Jensen og Westerheims bok periodisk gjennom forløpet til gjenreisningen gjennom første kapittel som

¹⁷ Hauglid 1975: III.

¹⁸ Hauglid mfl. 1985.

¹⁹ Hauglid mfl. 1985: 5.

²⁰ Hauglid mfl. 1985: 5.

²¹ Markussen 2020.

²² Dancke 1986.

²³ Dancke 1986: 9.

tar for seg tvangsevakueringen. På bakgrunn av Danckes posisjon gir han gode og detaljerte skildringer av hvordan prosessen foregikk.

Ingebjørg Hage sin bok *Som fugl føniks av asken?: gjenreisningshus i Nord-Troms og Finnmark*, gir et inngående blikk på hvordan gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark foregikk. Boka er basert på hennes Ph.d. avhandling innen arkitektur og gir en beskrivelse av hvordan gjenreisningen har foregått i en arkitekturisk vinkling, med oversikt over de ulike områdene. Hage stiller blant annet spørsmål ved hvor stor påvirkningskraft befolkningen hadde på de gjenreiste husene og om befolkningens behov ble tatt hensyn til.²⁴ Noe som gjør Hage svært relevant for denne oppgaven, er hennes undersøkelser som er gjort i Kåfjorddalen. Boligene som er bygd i perioden vil gi et inntrykk av hvordan befolkningen utnyttet det tilgjengelige byggematerialet, hvordan de klimatiske forholdene ble tatt hensyn til, hvilke relasjoner som eksisterte mellom beboerne i huset, hvordan lagdelingen i samfunnet var og hvordan symbolikk husets utseende kan ha.²⁵

I 2010 ga Jan Nilsen og Harry Solhaug ut boka *Manndalen/Olmmáivággi Regulering, opprør, gjenreisning og samespørsmål 1945-1950*.²⁶ De to forfatterne har skrevet ulike lokalhistoriske framstillinger om Manndalen. Denne boka tar for seg reguleringen av Manndalen gjennom å se på aviser, fortellinger og ulike brev i fylket. Den er derfor relevant for min oppgave da den gir et inntrykk av hvordan reguleringen av Manndalen foregikk, et tema som i andre kilder er skrevet lite om. Det gir derfor et godt oversiktsbilde over ulike vinklinger av reguleringssaken som foregikk. Kildegrunnlaget til boka er i stor grad knyttet til ulike saker i aviser og intervjuer.

Videre kan boka *Jevnet med jorden* av Per Kristian Olsen, utgitt 2019,²⁷ nevnes som et av de nyeste bidragene som omhandler tiden under tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms. Denne tar for seg ulike historier fra familier som opplevde tvangsevakueringen, og gjennom intervjuer forteller han deres historier. Boka tar for seg ulike byer og tettsteder som

²⁴ Hage 1999: 15.

²⁵ Hage 1999: 33.

²⁶ Nilsen og Solhaug 2010.

²⁷ Olsen 2019.

ble berørt av evakueringen. Historiene Olsen har samlet forteller om mange ulike aktører og opplevelser som gir ulike syn på det som skjedde. Boka har et eget delkapittel om Kåfjord, noe som gjør at jeg har kunnet fått et innblikk av en hendelse i Kåfjorddalen. Det blir også fortalt om hendelser i Birtavarre og Manndalen. Klara Solveig Knutsen fortalte Olsen hvordan hun og hennes familie ble jaget ut av deres hjem i Kåfjorddalen.²⁸

Høsten 2022 ga Universitet i Tromsø ut sitt trebindsverk *Andre verdenskrig i nord* som tar for seg ulike aspekter av andre verdenskrig i Nord-Norge. Trebindsverket presenterer ny forskning som er gjort på fagfeltet og gir nye vinklinger på tidligere forskning. Alle bindene tar for seg aspekter som gir bakgrunn for temaet jeg tar opp. Det blir blant annet i det første bindet tatt opp den sikkerhetspolitiske situasjonen. Noe som er svært relevant med tanke på at forsvarslinjen i 1944 ble flyttet til Lyngen og ved denne flytting ble det benyttet brent jords taktikk som legger grunnlag for hele perioden jeg skal skrive om.²⁹ Det tredje bindet tar for seg gjenreisningen på ulike steder som gir et inntrykk av hvordan det har vært. Det skaper et generelt bilde som gir bakgrunnskunnskap for oppgaven.³⁰

1.5 Metode, kilder og kildekritikk

I undersøkelsen av gjenreisningen av Kåfjord kommunen har jeg tatt i bruk en kvantitativ og kvalitativ tilnærming til kildene.³¹ Gjennom kvantitative undersøkelser av det empiriske materialet ligger problemet i å samle inn og registrere det store antallet med kilder til temaet, både gjennom offisielle og lokale kilder. Kildene må systematiseres, klassifiseres og presenteres på en måte som vil gi et samsvar mellom de ulike kildene. Her vil det fremkomme kilder med både feil og mangler, og en må derfor finne ulike kilder som samsvarer med hverandre for å kunne validere de ulike utsagnene.

Historiske kilder presenterer bare det som står i dokumentet, og verdien i kilden vil derfor være knyttet til hvilke spørsmål som blir stil kilden og hvilke historiske fenomen som skal tolkes og forklares. Kildene må sees i lys av sin samtid og hva den hadde til hensikt å fortelle.

²⁸ Olsen 2019: 202-207.

²⁹ Fagertun 2022.

³⁰ Bones 2022.

³¹ Kjeldstadli 2013: 183.

Dette kan også settes i sammenheng med hvordan fokus samtiden har. Dette må sees i lys av tidligere historiefaglige debatter knyttet til *den nye kulturhistorien* og *den språklige vendingen* som har ført langt mer interesse til temaer som hverdagslivet, kultur, mentalitet og privatpersoner.³² Gjennom disse debattene har historiske kildene fått en ny tilnærming til hvordan kildene blir lest, og fremstilt. På denne måten har historiefaget utviklet seg gjennom ulike forståelser for hvordan kildene benyttes og tolkes. Gjennom et hermeneutisk perspektiv har denne oppgaven til hensikt å tolke og reflektere rundt det kildegrunnlaget som benyttes gjennom å se på kulturelle, politiske og økonomiske diskusjoner i kommunen.

Oppgaven vil ha en lokalhistorisk fremstilling, med Kåfjord kommune som utgangspunkt. Gjennom å ha kommunen som utgangspunkt vil dette være midtpunktet, og det vil derfor undersøkes i syn av hvordan politiske vedtak oppleves fra kommunen sin side. På denne måten vil en få et syn på hvordan politiske vedtak blir mottatt, og også hvordan synet vedvares eller endres over tid. Kåfjord kommune var i 1940 en ny kommune da den ble skilt ut fra Lyngen i 1929, og en vil derfor bare ha en folketelling før krigen som utgangspunkt. Det samme gjelder jordbrukstillingen. På grunnlag av kommunens lave alder vil også referanser til kommunen i tidligere tid være knyttet til Lyngen, og dette kan i noen tilfeller føre til feil i kildegrunnlaget.

Denne oppgaven tar i bruk både primær- og sekundærkilder knyttet til ulike plasseringer. Etter at utvalget til kildene er gjort vil disse nærleses. Primærkildene er knyttet til Statsarkivet Tromsø (SATØ) og Arkiv Troms (IKAT) sine samlinger, og sekundærkildene er knyttet til litteratur som omhandler temaet. På grunnlag av det enorme kildegrunnlaget som er knyttet til arkivkildene må det gjøres et utvalg og ta et utgangspunkt i at det vil være flere ulike arkivmapper som kan være relevant. På grunnlag av arkivet til Kåfjord kommune, og fylkesmannen i Troms sitt arkiv har utvalget måtte gjøres gjennom lesning av arkivkataloger. Dette er i seg selv en svakhet da en bare får et kort innblikk i hva hver mappe handler om, men en må på grunn av tidsperspektiv, oppgavens størrelse og kunnskapsnivå må arkivkatalogene brukes som oppslagsverk.

³² Kaldal 2002: 30.

Det å arbeide med arkiv er en stor og omfattende oppgave. Arkivmappene er store, og det er vanskelig å vite hva de inneholder før du har åpnet den. De ulike arkivene jeg har benyttet meg av har en katalog som er fattet i korthet med stikkord over hva hver mappe skal inneholde. Dette gir bare en antakelse og det er derfor viktig å gjøre seg et utvalg tidlig i prosessen for å ikke drukne i kildemateriale. Arkivverket, blir av Knut Kjeldstadli, beskrevet som vår kollektive hukommelse, og det finnes flere ulike former for arkiv, både private og offentlige. Arkivene oppsto ikke som et historiefaglig behov, men for å dokumentere embetsførsel der man blant annet se hvordan vedtak ble utført og for å kunne ha kontroll på det administrative.³³

Frøydis Antonsen skrev i 2006 en artikkel med navnet «Arkiv om gjenreisninga i Nord-Troms» i årboka *Menneske og miljø i Nord-Troms*. Denne artikkelen omhandler arkivmaterialet for Kåfjord kommune lagret i IKAT.³⁴ Det er ikke en lang artikkel, men gir et lite innblikk i hva som er tilgjengelig og hvor det er lagret. Dette la grunnlaget for hvor jeg valgte å starte og lete i kommunens eget arkiv. På dette grunnlaget vil kommuneprotokollen 1943-1947 være relevant. Kommunen vil også være relevant for fylkesmannen i Troms, og fylket hadde en viktig betydning for gjenreisningen. På grunnlag av søkeordet «Kåfjord kommune» i katalogene ble det gjort søk etter det lille notatet hver mappe hadde. På grunnlag av dette og kunnskapen jeg hadde gjennom Antonsens artikkel ble det tatt utgangspunkt i fylkesmannen i Troms sin mappe 2017 og 2024, og Kåfjord kommune sin kommune protokoll 1943-1947. Dette valget ble tatt da mappe 2017 inneholder alle befaringsnotatene fra Nord-Troms, og mappe 2024 ble valgt fordi den har oversikt over erstatningene for bosteder i kommunen. Protokollen for 1943-1947 viser til alle beslutninger kommunen tar i dette tidsrommet.

I katalogen til fylkesmannen i Troms ble det benyttet søkeordet «Kåfjord kommune», og det ble sjekket om det la noe mer under stedsnavnene «Olderdalen», «Djupvik», «Manndalen» og «Birtavarre». Disse bygdene ble valgt på grunnlag av størrelse og plassering i kommunen. Det kom ikke flere kilder med ved å bruke stedsnavnene. Dette ble også avgrenset med årstallene

³³ Kjeldstadli 2013: 154-155.

³⁴ Antonsen 2017.

1940-1960 for å kunne få et utvidet perspektiv for hva som var tilgjengelig. Det ble tidlig relevant å undersøke mappe 2017 på grunn av at den inneholdt de originale befaringsnotatene til kommunen og resten av områdene i Troms det ble gjort befaringer. Befaringsnotatene er en av de viktigste kildene vi har til hvordan området så ut i 1945. Dette danner grunnlaget for hva som må gjenreises, hva som mangler og hva som sto igjen.

Jeg har valgt å ikke undersøke Finnmarkskontorets pressarkiv ettersom Hauglid (1975) gir et godt innblikk i hva dette arkivet inneholder. Dermed ble det tidlig ansett som noe som var lite relevant, og noe som ble nedprioritert med tanke på oppgavens størrelse. Jeg har også undersøkt de to mappene som var lokalisert på Riksarkivet. Mappene hadde navn knyttet til Kåfjord kommune, men inneholdt henholdsvis to og tre ark som tok for seg kommunen. Noe som viser noe om at det er vanskelig å vite hva mappene åpner før en undersøker dette. På grunnlag av dette må det må det gjøres et utvalg av kilder ved hjelp av katalogene til de ulike arkivene en søker i.

Avisen Nordlys har blitt undersøkt gjennom nærlesningsmetoden med ønske om å finne innbyggernes, organisasjoner og makt institusjoner syn på situasjonen. Nordlys er valgt på grunnlag av det geografiske området den tar for seg og størrelsen på opplaget i 1945. Valget om å nærlese avisen er på grunnlag av antall sider på per avis, i snitt tre til seks sider per avis, og det blir utgitt et ujevnt antall aviser per uke. Det er nødvendig å nærlese alle avisene da det er svært mange ulike individer, organisasjoner og maktapparatet som kom med ulike informasjon i avisen og det var derfor ikke mulig å avgrense søkene med søkeord. Det samme gjelder med tanke på stedsnavn. Avisen ble brukt kvalitativt fordi en leter etter det som står der for å få et innblikk i hvordan samtiden var og ble opplevd.

Opgaven ser på innbyggernes utfordringer og hvordan de opplever det som foregår i samfunnet. Det vil derfor være individsperspektivet som skal undersøkes med fokus på hvordan utfordringer innbyggerne opplever det som skjer. Gjennom å undersøke individsperspektivet vil det gi et innblikk i om samfunnet og innbyggerne har den samme oppfatningen av utfordringene. Befaringsnotatene, gjort i mai 1945, som er gjort av staten vil settes opp mot brevet fra massemøtet i Kåfjorddalen, august 1945. Disse to dokumentene gir et innblikk i hvordan staten ser på situasjonen mot innbyggernes syn.

Nordlys er en viktig primærkilde for å se hva befolkningens synspunkter, og gir et inntrykk av det samfunnet mente var viktig. Her er det viktig å påpeke at Nordlys er en avis som var knyttet til arbeiderbevegelsen og vil derfor bære preg av dette. Avisen er valgt på grunnlag av sin posisjon i kommunen, og at det var en av de største avisene i regionen. Derfor gir det et godt innblikk i hva innbyggerne mente gjennom leserinnlegg og organisasjoners innlegg. Avisene var også en viktig kanal for å spre informasjon rundt i samfunnet. Gjennom å se på hva som er skrevet i avisen får man et innblikk i hva samfunnet anså som viktig informasjon.

Stortingsmeldingene som ble skrevet i forbindelse med gjenreisningen er relevant da de gir et innblikk i regjeringens tanker og prosesser. De gir også innsikt i hva regjeringen mente var nødvendige endringer i samfunnet. I stortingsmeldingene presenterte regjeringen sine forslag for Stortinget. På bakgrunn av stortingsmeldingenes funksjon gir de et innblikk av de behovene og vedtakene som regjeringen mente måtte gjennomføres. Her vil blant annet stortingsmelding 35 (1945-1946) få en stor betydning da det forteller noe om hva behovet var, det juridiske grunnlaget bak og den videre planen for gjenreisningen.³⁵

Folketellingene for 1930, 1946 og 1950 vil benyttes som kilder til antall innbyggere i Kåfjord. Disse er delt inn i ulike hefter som har ulike kategorier. Disse kategoriene er ikke like i ved hver folketelling da det er ulike behov for et ti-år, og det er endringer på navn. På denne måten vil folketellingene brukes komparativt mot kategorier som passer sammen. Dette for å si noe av utviklingen i innbyggertall, boligstatistikk og sammensetning av etnisiteter. Folketellingene gir en mulighet til å undersøke fortiden, men den gir ikke direkte kunnskap om fortiden. Statistikken som presenteres gir et innblikk i hvordan fortiden var og hva som velges å vektlegges.

Når statistikken presenteres blir den presentert i en kategori, og det stemmer ikke alltid overens med en annen kategori. Dette gjør at tallene for innbyggertall kan se ulikt ut fra folketellingenes ulike hefter. Akkurat dette kan skape store forskjeller i antall innbyggere i en kommune. Dette sees godt i folketellingen fra 1946 i hefte 3 «Folkemengde etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling, etter levevei og etter fødested i de enkelte herreder og byer», og hefte 5 «boligstatistikk». Her brukes to helt ulike tall for antall innbyggere i kommunen, der det i

³⁵ Meld. St. 35 (1945-1946). *Om gjenreisningen av de krigsherjede strøk.*

hefte 3 ble benyttet at det var en folkemengde på 2 820,³⁶ mens i hefte 5 om boligstatistikken benyttes 2 130 innbyggere.³⁷ Dette gjør at det er en forskjell på 690 personer, dette gjør at det kan være vanskelig å vite hvor de hører hjemme. På grunn av dette vil det brukes ulike tall i oppgaven når det gjelder hvor mange som bor i Kåfjord i 1946. Det samme gjelder folketellingen i 1950 der tallene fra hefte 2 «folkemengden etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling. Riktet, fylkene og de enkelte herreder og byer»., og hefte 10 «boligstatistikk» benytter seg av 3074³⁸ og 2965 innbyggere.³⁹ Det er benyttes samme tall for innbyggere i heftene som hører til folketellingen for 1930. På bakgrunn av dette vil det brukes ulike tall når det snakkes om folketellingene fra 1946 og 1946. Når det er snakk om innbyggertall vil det benyttes tall fra hefte 3 i folketellingen fra 1946 og hefte 2 fra 1950, ellers vil det presiseres hva som benyttes.

Her vil det være noe variasjoner med tanke på dødsfall og fødsler i løpet av året. Folketellingen er som nevnt tidligere problematisk å bruke på grunn av ulike kategorier fra telling til telling. Folketellingene jeg tar for meg er ikke offentliggjort, og jeg har derfor bare tilgang til statistikken. På grunn av dette får jeg bare vite hva som er besvart og ikke hvem som har gjort det.

Oppgaven vil først undersøke tiden før andre verdenskrig i Kåfjord. Her blir det undersøkt sammensetning mellom boligstandarden, befolkningens yrkessammensetning og befolkningssammensetningen i kommunen. Videre vil en se på gjenreisningen i et myndighetsperspektiv med fokus på ulike aktører som hadde betydning for Kåfjord. Etter dette vil en undersøke hvordan Kåfjord kommune utviklet seg fra 1945-1950. Det avsluttes med en sammenfatning av året 1950 og en konklusjon på oppgaven.

³⁶ Folketellingen 1946 tredje hefte, 82.

³⁷ Folketellingen 1946 femte hefte, 214.

³⁸ Folketellingen 1950 andre hefte, 84.

³⁹ Folketellingen 1950 tiende hefte, 140.

2 Bakgrunn

For å kunne undersøke hvordan situasjonen var sommeren 1945, og hvilke utfordringer befolkningen hadde må en se på situasjonen før 1945. Her vil det undersøkes hvordan boligstandarden var, og hvilke forhold innbyggerne i kommunen hadde. Det vil videre undersøkes hvem som bodde i kommunen og hvordan denne utviklingen var. Gjennom å undersøke hvordan forholdene var før krigen får man et sammenligningsgrunnlag mellom 1930 og 1946. Det er litt problematisk da det er 16 år mellom disse folketellingene.

2.1 Boligstandarden og yrkessammensetning før 1945

På tross av at byggevirksomheten på 1930-tallet var i vekst, var boligstandarden i mellomkrigstiden dårlig mange steder. Boligforholdene var dårligst i Finnmark, men mange av husene i Nord-Norge og på Vestlandet hadde en dårlig teknisk utførelse, og råteskader forekom ofte. Selv om byggevirksomheten i mellomkrigstiden hadde vært relativt stor bodde fortsatt en tredel av Norges befolkning, ca. 1 million, i boliger av dårlig standard.⁴⁰ Den dårlige boligstandarden i Norge kommer av flere faktorer både når det gjaldt endring av befolkningstall, geografiske forskjeller og de økonomiske aspektene ved boligbyggingen.

Ifølge folketellingen i 1930 var Troms nevnt som et av fylkene som hadde dårligere boligstandard enn ti år tidligere.⁴¹ Boligtettheten i fylket hadde ikke forandret seg mye da det i 1920 var 5,7 personer per husstand, mens det var 5,2 i 1930.⁴² Boligstandarden i fylket hadde gått ned samtidig som befolkningstettheten hadde gått ned. Noe som viser til at boligbyggingen ikke hadde vært høy og innbyggerne bodde fortsatt i gamle hus med dårlig vedlikehold. En ser at boligforholdene for de lavere samfunnsgruppene har forandret seg noe. «I Troms er det bedring for gårdbrukerne, småbrukerne og husmennene, noe høyere boligtetthet for gårdsarbeiderne i 1930 enn i 1920, mens tallene for de andre livsstillingsgrupper er uforandrede».⁴³

⁴⁰ Reiersen: 35-37.

⁴¹ Folketellingen 1930 tiende hefte, 44.

⁴² Folketelling 1930 tiende hefte, 45.

⁴³ Folketellingen 1930 tiende hefte, 47.

I folketellingen fra 1930 er det ikke satt opp egne kategorier for hvilket yrke de ulike innbyggerne hadde på kommunalt nivå. Yrkesgruppene ble oppnevnt som «erhvervsgrupper» i boligstatistikken for 1930 og disse ga en oversikt over hovedyrket for innbyggerne i Troms på gitt tidspunkt.⁴⁴ Her må det nevnes at det er vanskelig å vite hva som var oppnevnt som hovedyrke av befolkningen da svært mange drev kombinasjonsdrift. Det var mange ulike begrunnelser for hvorfor noe ble tatt foran det andre når de bare kunne velge et av de to yrkene de drev. Dette baserte seg på hvordan sosial stilling noen av yrkene hadde for området tellingen var gjort. For noen ble det tilfeldig hvilket yrket som ble satt opp i folketellingen da begge yrkene ofte kunne havne i samme kategori for tellingen.⁴⁵ For Kåfjord kommune sin del vil de fleste havne i kategorien under gårdsbrukere, småbrukere, fiskere og sjøfolk, og de aller fleste var knyttet til to yrkesgrupper.⁴⁶

2.2 Befolkningen i Kåfjord kommune 1929-1945

I det Norge var det på generelt grunnlag en sterk befolkningsvekst mellom de to verdenskrigene. Det er vanskelig å si noe om befolkningsveksten i Kåfjord da kommunen skilte seg ut fra Lyngen i 1929, og det derfor ikke er egne folketellinger fra området tidligere.⁴⁷ Det var en økning på innbyggertallet i kommunen. Dette tar utgangspunkt i folketellingene fra 1930, 1946 og 1950, og de heftene som tar for seg befolkningen i sin helhet.⁴⁸ Folketellingen fra 1930 viser det at det bor 2 482 innbyggere i kommunen, dette øker til 2 820⁴⁹ i 1946 og 3 074⁵⁰ i 1950. Dette baserer seg på tall som hører til kategorier som stemmer overens med hverandre. I folketellingene fra 1930 og 1950 var det i nærliggende tall når det gjelder statistikk for i de ulike heftene som gir opplysninger om innbyggertall. Opplysningene fra folketellingen i 1930 stemmer med overens med hverandre. Det er litt forskjell på opplysningene i tiende og åttende hefte i folketellingen fra 1950 med henholdsvis 2965 og 3074 innbyggere. Folketellingen som har størst forskjell er den fra 1946, i tredje

⁴⁴ Folketellingen 1930 tiende hefte, 168.

⁴⁵ Lie og Roll-Hansen, 2001: 122.

⁴⁶ Folketellingen 1930 tiende hefte, 168.

⁴⁷ Arkiv Troms

⁴⁸ Dette gjelder fjerde hefte fra 1930, tredje hefte fra 1946 og åttende hefte fra 1950.

⁴⁹ Folketellingen 1946 tredje hefte, 286.

⁵⁰ Folketellingen 1950 andre hefte, 84.

hefte som omhandler folkemengden bruker tallet 2 820, mens innbyggertallet fra femte hefte som omhandler boligstatistikk benytter seg av 2 130. Jeg legger til grunn at jeg bruker tallet fra tredje hefte når jeg omtaler innbyggertallet, og tallene fra boligstatistikken sier noe om hvor mange boliger kommunen har på det gitte tidspunktet. Disse tallene samsvarer med befolkningsstatistikken som ble publisert i 1990.⁵¹ Tallene fra boligstatistikken underbygges også av ulike byggerapporter som er gitt ut mellom 1946 og 1950.

Befolkningen i Nord-Troms og Finnmark besto av tre etniske folkegrupper. Samene var den første folkegruppen, utenom nordmenn, i området, og livnærte seg tradisjonelt av jordbruk, fiske og reindrift.⁵² Kåfjord var en av fire kommuner i Troms der samene var majoritet i folketellingen i 1930. Da var innbyggerne fordelt med 52,1% samer, 26,6% kvener og 21,3% nordmenn.⁵³ Det ble brukt lite finsk i dagligtalen, og det ble benyttet mest norsk i ytre del, mens det samisk språket var mest vanlig i den indre delen av kommunen.⁵⁴ Det må kommentes at det i noen tilfeller kan være vanskelig å sammenligne de ulike folketellingene på grunn av sammenslåinger av kommuner, nye kommuner, nye navn på kategorier og lignende.⁵⁵ Den samiske og kvenske befolkningen hadde en dramatisk nedgang i kommunen fra 1930 til 1950. Det er vanskelig å si akkurat hvor mange som var samer og kvener i 1950, da folketellingen bare gir et bilde på antall brukere av språkene. Det var ingen form for etniske tellinger i folketellingen fra 1946.

I 1930 var det 78,1 prosent av innbyggerne som identifiserte seg som same eller kven, mens i 1950 var det bare 42 av 3074 som brukte samisk eller kvensk språk i sin daglige tale. Dette utgjør 1,37% av innbyggertallet i 1950,⁵⁶ selv om en ikke har et konkret antall som bruker språket i 1930 må en anta at andelen er høy da så mange identifiserer seg som same eller kven. I tidene hefte fra folketellingen i 1950 blir akkurat dette problematisert, og at den

⁵¹ Folke- og bolig tellingen 1990. 1940 Kåfjord, 18.

⁵² Hage 1999: 57.

⁵³ Folketellingen 1930 fjerde hefte, 11.

⁵⁴ Hage 1999: 113.

⁵⁵ I folketellingen i 1920 benyttes kategoriene nordmenn, finner og kvener, mens dette i 1930 er nordmenn, samer og kvener.

⁵⁶ Folketellingen 1950 tiende hefte, 65.

samiske og kvenske befolkningen er noe større enn tallene viser. «i Kåfjord, Kvænangen og Kistrand, hvor tallet på samer ser ut til å være i laveste laget. Det er trolig at en del personer som egentlig burde vært ført opp som samisk, har oppgitt at de bruker norsk til daglig».⁵⁷ Dette viser at de som skrev folketellingen var bevisst på at det var feilregistrering. Denne feilregistreringen kommer som følge av fornorskningens holdninger til det samiske befolkningen. Der fornorskningen, både politisk og ideologisk, blant annet hadde fremstilt samene som mindreverdige, uten framtid og muligheter.⁵⁸ Ingebjørg Hage mener også at endringen i byggemåten kan være en indirekte årsak av fornorskning. Da en ser at det ble færre gammer i de samiske områdene. Dette må også sees i sammenheng med at flere fastboende samer fra slutten av 1800-tallet starter å bygge trehus. I Kåfjord var det få gammer i 1900, mens det ikke var noen i 1930. Den vanligste hustypen i området var to-romsstua.⁵⁹

Den sjøsamiske kulturen var viktig i Kåfjord. Manndalen var blant annet kjent for sin vevkunst, og håndarbeid/duodji.⁶⁰ Kommunens innbyggere drev i stor grad med kombinasjonsdrift av jordbruk og fiske, og mange var selvberget gjennom egen produksjon. En ser en nedgang i antall sysselsatte i jordbruket og fiske i perioden 1930-1946 i Nord-Troms. I 1930 var 48% av innbyggerne knyttet til jordbruket og fiske, mens dette tallet i 1946 var på 38%. Det var en økning i industrien fra 1930-1946, men dette må sees i sammenheng med gjenreisningen.⁶¹

I 1944 hadde mange i Nord-Troms og Finnmark en betydelig større sum penger enn tidligere. Dette på bakgrunn av tyskernes virksomheter i regionen og at det var mindre å bruke penger på. På grunn av dette benyttet mange seg av muligheten til å betale ned gammel gjeld fra 1930-årene. Dermed var en betydelig del av befolkningen gjeldfri, og brenningen av deres hjem satte befolkningen langt tilbake. Det var derfor, for mange, vanskelig å ta opp ny gjeld for å bygge seg opp igjen. Det ble ved krigens slutt utført befaringsnotatene for å si noe om hva befolkningen ble å møte når de kom til sitt tidligere hjemsted. Befaringsnotatene som

⁵⁷ Folketellingen 1950 åttende hefte, 22.

⁵⁸ Hage 1999: 98.

⁵⁹ Hage 1999: 105.

⁶⁰ Det nord-samiske navnet til den samiske håndverkstradisjonen

⁶¹ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 16.

ble tatt gir et øyeblikksbilde av hvordan situasjonen er i mai 1945, og massemøtet fra Kåfjorddalen ga et inntrykk av hvordan situasjonen var i juli 1945. Videre ga byggerapportene et inntrykk av hvordan byggingen foregikk. Områdeanalysen fra 1950 gir øyeblikksbilde for hvordan situasjonen var i 1950.

3 Gjenreisningspolitikk

Myndighetene hadde den overordnede kontrollen over gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark. Både i form av reguleringsarbeidet, økonomisk lovgivning og fordeling av materiale som var tilgjengelig. De politiske vedtektene satte føringer for hva som skulle gjøres for gjenreisningen. For å få et inntrykk av hvordan gjenreisningen av Kåfjord foregikk må en undersøke de ulike statlige aktørene som har hatt innvirkningen for kommunen de fem første årene etter krigen. På bakgrunn av dette vil en se på den generelle reguleringen av området og Brente steders regulering⁶² sitt arbeid. Dette vil gjøres på et generelt grunnlag for området. Husbanken vil også presenteres da den hadde en viktig rolle for finansieringen av bygging gjennom lån.

Tallene for Nasjonalhjelpens fond vil presenteres da dette var en ikke statlig organisasjon som samlet inn penger til Nord-Troms og Finnmark. Kåfjord var en av kommunene som fikk støtte til gjenreisningsarbeidet. Et annet fond som ikke vil presenteres er Brakkesaneringsfondet, da innbyggerne fikk rente- og avdragsfritt lån for å rive sin provisoriske bolig og bygge nytt hus. Det ble gitt bidrag etter 1952 og vil derfor være utenfor tidsperioden til oppgaven.⁶³ På grunnlag av dette vil kildene denne oppgaven har tatt i bruk heller ikke vise tallene for brakkesaneringsfondets bidrag.

Oppgaven omhandler en periode der arbeiderpartiet hadde flertall på Stortinget, og i kommunen. Den sosialdemokratiet sto sterkt, og tanken om likhet og solidaritet var sentral. Det skulle være en sosial utjevning mellom samfunnslagene og alle skulle få en følelse av et nasjonalt felleskap. Gjenreisningen skulle bidra til å bygge opp den brente bebyggelsen, men samtidig skulle den bidra til å bygge opp denne nasjonale følelsen. Det norske samfunnet kom nærmere, og nå var ikke Norge noe man bare lærte om på skolen. Norge ble en del av samfunnene i nord, noe som går over ens med oppfordringen om å «skape et Norge for folket».⁶⁴ Synet på det norske ble endret og noe som blant annet ble beskrevet på følgende

⁶² Heretter BSR

⁶³ Antonsen 2017.

⁶⁴ Bjørklund, 1985: 393.

måte. «Det var ikke få flaggstenger som ble ført opp på branntomtene i Nord-Troms og 17. mai-feiring ble ikke lengere sett på som en synd og stormannsfakter».⁶⁵

Gjenreisningspolitikken pågikk i en kaotisk tid. Det var mye som måtte gjøres og mye dokumenter som ble skrevet som i dag er plassert i ulike arkiver. På denne måten er det mange kilder knyttet til temaet både på kommunalt og offentlig nivå. Gjennom å undersøke disse dokumentene har det ikke blitt gjort funn til samisk eller kvensk språk annet enn stedsnavn. For at innbyggerne skulle kunne søke om lån, byggetillatelse eller lese dokumenter knyttet til gjenreisning ble det et krav om å forstå og anvende norsk. På denne måten førte gjenreisningen til at det var behov for å kunne bruke og forstå norsk.

3.1 Regulering og boligbygging

Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark var en del av langsiktig og kortsiktig planlegging. Finnmarkskontoret bygget permanente boliger som i samtiden passet inn i framtidens målsetninger. Finnmarkskontoret ble opprettet av staten som en institusjon som hadde hovedansvar for gjenreisningen av regionen. Planene og arbeidet som ble gjennomført ble ofte utformet på en annen måte enn befolkningen i området var vant til, og i mange tilfeller manglet kunnskap om områdene arbeidet skulle foregå i.⁶⁶ De politiske myndighetene ønsket å gjenreise etter økonomiske vurderinger og det som ville være mest mulig lønnsomt i framtiden. De evakuerte ønsket å få hjelp til å bygge opp det de hadde mistet. Dermed var det to forskjellige syn på hva som var viktig fra myndighetene og befolkningen selv.⁶⁷

Myndighetene innså tidlig at de måtte sette i gang en større provisorisk gjenreisning enn planlagt. Dette ble derfor ført til byggeprogrammet for 1946, og målsetningen om å få flest mulig av de evakuerte hjem ble iverksatt.⁶⁸ Denne målsetningen var begrunnet i følgende forhold:

De evakueres problem måtte løses. De fleste levde sydpå under vanskelige forhold, ofte i overbefolkede og dårlige hus. Det var vanskelig å innpasse dem i arbeidslivet,

⁶⁵ Bjørklund, 1985: 393.

⁶⁶ Hauglid mfl. 1985: 196.

⁶⁷ Hauglid 1986: 8.

⁶⁸ Hauglid mfl. 1985: 168.

og dette samme med uvante forhold ellers gjorde dem utilfredse og ofte også uvelkomne.⁶⁹

Det var to viktige grunner til å starte gjenreisning av landsbygda. For det første var det viktig at folk kunne tjene til livets opphold. For det andre var det viktig å fordele arbeidet mellom landsbygda og byene. På denne måten kunne folk bo i bygdene, mens gjenreisningsarbeidet foregikk i byene.⁷⁰ For Kåfjord sin del var det viktig å gjenreise bygdene for å gi innbyggerne et sted å bo, her var det ingen provisorisk bygging av tettsteder som det var i utenfor byer som Hammerfest.

3.1.1 Brente steders regulering

Brente steders regulering ble opprettet av staten i 1940 som følge av krigsødeleggelsene. Etaten hadde som hovedoppgave å planlegge gjenreisningen, og det ble i løpet av krigen utarbeidet planer for de ødelagte byene og tettstedene.⁷¹ I 1940 var det til sammen 24 byer og tettsteder som hadde fått omfattende krigsskader, og hadde behov for regulering.

Hovedkontoret ble lagt til Oslo, med underkontorer i de ulike ødelagte byene. Ved krigens slutt ble BSR reorganisert som følge av tyskernes innblanding i organisasjonen, og kritikken av dette. Som følge av dette ble flere reguleringsplaner revidert, og det ble laget planer for Nord-Troms og Finnmark som følge av nedbrenningen.⁷²

Staten tok på seg kostnaden for reguleringen, mens BSR skulle stå for arbeidet. Arbeidet med reguleringen handlet om å finne permanente løsninger for boliger og dets plasseringer. Etter krigens slutt var branntomtene ferdig regulert og klare for bygging. Da kunne arbeidet til BSR starte for alvor. Arbeidet var vanskelig da det var problematisk på grunn av rasjoneringen av byggematerialet og dermed vanskelig å skaffe. BSR sitt arbeid ble mest gjeldende i byer og større tettsteder da dette er områder som hadde et større behov for planlegging enn områder

⁶⁹ Hauglid mfl. 1985: 168.

⁷⁰ Hauglid mfl. 1985: 183.

⁷¹ Niemi 2022: 409.

⁷² Hage 1999: 125.

som bygder der husene i større grad ble bygget opp på branntomten.⁷³ Reguleringen av Olderdalen var knyttet til BSR sitt arbeid i samarbeid med distriktskontoret på Skjervøy.

3.1.2 Finnmarkskontoret- og distriktskontorene

Finnmarkskontoret var det viktigste administrative organet i den første fasen av gjenreisningen. Det ble opprettet i 1945 og plassert i Harstad. Hovedoppgaven var å drive gjenreisningsarbeidet i Nord-Troms og Finnmark. Finnmarkskontoret hadde fra starten av et altomfattende oppdrag, å drive gjenreisningsarbeidet, skaffe materiell, båter, organisere arbeidere og lokalbefolkningen.⁷⁴ På grunn av dette var det mange utfordringer som skulle løses på kort tid, og fra hovedbasen i Harstad var det i relativ nærhet til områdene som ble berørt høsten og vinteren 1944. Finnmarkskontoret ble nedbygd i 1948, og oppgavene ble overført til fylkesnivå.⁷⁵ Fra 1946 var det et nært samarbeid mellom distriktskontorene og Husbanken.⁷⁶

Nord-Troms og Finnmark ble delt i sju distriktskontorer som hadde hver sin administrasjon. Det var ett i Nord-Troms, Skjervøy, og seks i Finnmark. Målsettingen var at distriktskontoret skulle ha en distriktsarkitekt, reguleringsarkitekt, ingeniør og agronom. Distriktsarkitekten hadde det faglige ansvaret og godkjenningsmyndighet for alle permanente bygg i sitt distrikt, samt å være et bindeledd mellom myndighetene og befolkningen.⁷⁷ Kirsten Sand var distriktarkitekt på Skjervøy, og hadde sitt kontor der. I dette distriktet jobbet arkitektene fra ulike kommuner i distriktet og hadde stor selvstendighet i sitt arbeid. De hadde i tillegg godkjenningsmyndighet, såkalt «stemplingsrett».⁷⁸ Distriktskontoret og distriktsarkitektene hadde stor betydning for den vanlige gjenreisningen. De hadde ansvar for hvilke bolighus som skulle bygges, hva som skulle prioriteres og hvordan. Det var distriktsarkitekten som måtte kontaktes ved ønske om husbanklån.⁷⁹ Det kommunale gjenreisningskontoret hadde

⁷³ Karlsen 2022: 401.

⁷⁴ Hage 1999: 127.

⁷⁵ Hage 1999: 127.

⁷⁶ Niemi 2022: 409.

⁷⁷ Hage 1999: 129.

⁷⁸ Hage 1999: 130.

⁷⁹ Hage 1999: 132.

hovedansvaret for byggekontroll, rasjonering av byggekontroll, utarbeidelse av bygningsstatistikk, innkvartering av arbeidskraft og hjelpe byggherrene.

Byggekontoret hadde ansvaret for gjenreisningsarbeidet i sin kommunene. Frem til Finnmarkskontorets nedbygging i 1948 var det organisert gjennom at byggekontoret var underlagt Finnmarkskontorets jurisdiksjon. Primæroppgaven til byggekontoret var å sette opp bygninger for statens regning, både provisoriske og permanente. Etter 1948 ble byggekontorene omgjort til det kommunale gjenreisningskontore som varte frem til 1957 da den statlige støtten opphørte og byggekontorene ble omgjort til kommuneingeniørkontorer.⁸⁰ Finnmarkskontoret ble lagt ned noen år tidligere i 1952.⁸¹ Befolkningen var avhengig av at flere aktører skulle samarbeide og Husbanken ble en viktig aktør for lån.

3.1.3 Husbanken

Statlig medvirkning for å lage sosiale kredittinstitusjoner hadde inntil 1946 vært vanskelig å få til i Norge. Starten på Den Norske Stats Husbank var knyttet til krigsødeleggelsene 1940-45. Gjenreisningen og behovet for rehabilitering av den øvrige boligmassen gav nå grunnlag for politisk enighet om å opprette en statlig boligbank. Folk flest, som ønsket en bolig med nøktern standard, fikk omsider råd til det. Opprettelsen av banken var et avgjørende skritt mot et viktig velferdspolitisk mål.⁸²

Boligdirektoratet var det viktigste politiske organet for boligbyggingen på det statlige nivået. Det hadde på departementets vegne ansvar for gjenreisningsarbeidet og den generelle boligpolitikk. Målsetting var å øke boligstandarden, ikke bare i de krigsskadede områdene.⁸³ Ved husbankens opprettelse våren 1946 skulle den gjennom sin finansiering gjennomføre Gerhardsen regjering sin målsetning om å bygge 100 000 boliger i løpet av de første årene etter krigen. Husbanken sin rolle endret seg noe gjennom årene, og etter hvert fikk staten en

⁸⁰ Hage 1999: 131.

⁸¹ Niemi 2022: 409.

⁸² Reiersen 1996: 19.

⁸³ Hage 1999: 125.

større betydning. Husbanken skulle gi «tre rom og kjøkken og boutgifter de kunne leve med».⁸⁴

Husbanken skulle gi muligheter til befolkningen å finansiere egen bolig gjennom lån. Gjennom lån og egenkapital skulle innbyggerne selv være med på å finansiere gjenreisningen. Dette i sammenheng med det innbyggerne fikk i krigsskadeerstatning. Husbanken var noe som ble diskutert blant innbyggerne og politisk blant annet på grunn av inntektsgrunnlaget som var i Kåfjord. Innbyggerne trengte ikke søke lån direkte gjennom Husbanken, men lånet ble sendt til husnemnden i kommunen eller distriktskontoret. Om kommunen eller området hadde distriktsarkitekt var det de som hadde hovedansvar for godkjenning av standard og utforming. Hvis det ikke var en distriktsarkitekt var det kommunestyret som sto ansvarlig for godkjenningen. Når godkjenningen hadde kommet ble det vurdert av sparebanker eller forretningsbanker om det skulle gis byggelån. Om byggelånet ble gitt og alt var innenfor Husbankens standard fikk bankene tilskudd fra Husbanken, og det ble omgjort til Husbanklån når bygningen sto ferdig.⁸⁵

Finansieringen av boliger ble sparebankens viktigste oppgave, og dette skjedde i et nøye samarbeid med Husbanken. Det kom en rekke nye lovgivninger rett etter krigen som fikk betydning for den økonomiske situasjonen i landet. Lavrentepolitikken som ble innført i 1946 gjorde at regjeringen overtok kontrollen over renteutviklingen, og på denne måten ble Norges bank underlagt politisk styring. Nasjonalbudsjettet fra 1947 innebar en detaljstyring av økonomien som hadde til hensikt å investere i prioriterte områder.⁸⁶ Disse prioriterte områdene var blant annet gjenreisningen som trengte store økonomiske midler for å kunne gjennomføre den politiske planen om rask gjenreisning.

Sammen med Husbankens opprettelse kom lov om krigsskadetrygden. Denne loven hadde til hensikt å erstatte skaden som følge av krigsskade. Krigsskadetrygden hadde ikke til hensikt å finansiere bygging av ny bolig eller bygning. Denne differansen mellom krigsskadetrygden og kostnaden for byggingen skulle Husbanken finansiere som långiver, og erstatningssummen

⁸⁴ Thue, 1996: 80.

⁸⁵ Thue, 1996: 83.

⁸⁶ Svendsen, 2014: 92-93.

skulle dekkes av banken som en egenkapital. Det ble laget en egen ordning for de brente områdene i Nord-Troms og Finnmark der Husbanken også ga lån til driftsbygninger til gårdsbruk og private industri- og forretningsbygg.⁸⁷

3.1.4 Nasjonalhjelpens fond

Nasjonalhjelpen var en fellesorganisasjon for de frivillige hjelpetiltakene i forbindelse med krigen og gjenreisningen. Organisasjonen drev under krigen med humanitært arbeid, med fangehjelp, sjømannshjelp, innsamlinger og administrasjon av «danskehjelp» og «svenskehjelp». Etter krigens slutt ble det opprettet en spesiell avdeling som hadde hovedfokus på gjenreisningsarbeidet i Nord-Troms og Finnmark. Denne avdelingen skulle kun ha fokus på distriktene og ikke byene. Nasjonalhjelpen var sammen med brakkesanering hjelpetiltak som skulle få brakkebeboere over i permanente boliger.⁸⁸

I perioden 1945-1949 leverte nasjonalhjelpen omtrent 1000 monteringsferdige hus til distriktet. Av disse 1000 husene var det 600 bårdstue, to-roms hus over en etasje.

Nasjonalhjelpens hus fikk også et tilskudd økonomisk som skulle bidra til at kostnadene ble holdt nede.⁸⁹ I fondets rapport, fra 12. oktober 1945 til 28. februar 1949, ble det bokført at verdien av alt som ble samlet inn var 5.768.572.03,-. Nasjonalhjelpens arbeidsutvalg så det på fondets hovedoppgave å skaffe hus til de skadelidte-befolkningen. Kåfjord kommune ble gitt 38 bårdstuer, fire hus H-14, 37 fjøs U-1 og 52 fjøs U-3 gjennom fondets arbeid.⁹⁰

⁸⁷ Hage 1996: 114.

⁸⁸ Thue 1996: 170.

⁸⁹ Hage 1999: 204.

⁹⁰ IKA, Kåfjord kommune: 120-7A Nasjonalhjelpens fond

4 1945-1946 den akutte perioden

Rett etter krigens slutt måtte det omfattende arbeidet med å gjenreise kommune starte. Dette arbeidet baserte seg på befaringen som ble gjort av kommunen, og det akutte behovet som hadde oppstått. Fra krigens slutt 8.mai 1945 til 1. januar 1946 var det mange akutte utfordringer som måtte løses. Dette kom til syne gjennom ulike masse møter som tok sted i ulike bygder gjennom 1945. Dette kapitlet tar for seg masse møtet i Kåfjorddalen og Mandalen.

4.1 Befaringsnotater for Kåfjord kommune

Det var geografiske forskjeller på hva sivilbefolkningen kom tilbake til. I Øst-Finnmark var de materielle ødeleggelsene regnet til en plass mellom 60-70% av det ordinære samfunnet. Det var noen områder som var sterkere berørt enn andre.⁹¹ Selv om ødeleggelsene var store, ble alle de gamle husene som sto igjen fikset etter beste evne, og det var mulig å bo flere steder i Øst-Finnmark etter tyskerne hadde forlatt område. Da mange ble igjen ble det viktig å ha et styringsorgan som hadde til hensikt å ta vare på sine innbyggere. Fra november 1944 fungerte den sivile administrasjonen i Øst-Finnmark, og dette styringsorganet hadde en viktig betydning for gjenreisningen av området.⁹² Arbeidet som ble gjort skapte erfaringer for hvordan det videre gjenreisningsarbeidet skulle skje etter krigens slutt. I Vest-Finnmark var det helt andre forhold. Der var de materielle skadene regnet til nesten 100% av det ordinære samfunnet.⁹³

I Nord-Troms kommunene var det store forskjeller på hvor omfattende de materielle skadene var. Det var også store forskjeller innad i bygdene i kommunene. I Kvæningen var ødeleggelsene tilnærmet 100%, der kirka på Skorpa var det eneste som sto igjen. Tyskerne hadde store deler av krigen vært stasjonert i de tre andre Nord-Troms kommunene, og bodd sammen med befolkningen noe som kan ha hatt noe betydning for nivået av ødeleggelse. Ødeleggelsene var tilnærmet 65% i Nordreisa, 80% i Skjervøy og 50% i Kåfjord.⁹⁴ Tyskerne

⁹¹ Dancke 1986: 136.

⁹² Dancke 1986: 135.

⁹³ Dancke 1986: 136.

⁹⁴ Zachariassen 1998: 33.

bodde flere steder mens tilbaketrekningen foregikk og det var derfor flere steder husene sto igjen, men de hadde eksempelvis brukt boligen som låve. Det er derfor viktig å påpeke at ødeleggelsene knyttet til befaringen gjaldt brente hus.

Befaringsnotatene, for Kåfjord kommune, ble skrevet på bestilling av fylkesmannen i Troms den 18. mai 1945 og overlevert han dagen etter. Befaringen ble gjort av overrettssakfører Sig. Falck og landbrukssekretær Reidar Sollie. Rapportene som ble gjort omhandler ulike herreder⁹⁵ i Troms, der over 12 000 hadde blitt tvangsevakuert. Det ble uttrykt et ønske om at Kåfjord sine innbyggere skulle flyttes tilbake så raskt som mulig, og prosessen med tilbakeflytting startet fortløpende ettersom de ulike bygdene ble godkjent. Hensikten med befaringsnotatene var å si noe om omfanget til skadene tyskerne hadde gjort, og det ga en oversikt over hvor stort skadeomfang var i forhold til hvem som hadde krav på erstatning.

Notatene beskrev de ulike bygdene i Kåfjord, og ble delt på følgende måte: Djuvik, Nordmannvik, Olderdalen, Olderdalelva/Langnes, Langnes/Birtavarre, Birtavarre, Skardalen og Manddalen.⁹⁶ Den 25. mai 1945 publiserte Nordlys en kortfattet versjon av befaringsnotatene.⁹⁷ Det var det samme innholdet i avisen som i de originale befaringsnotatene, men vedlegget ble ikke publisert. Publiseringen viser hvor viktig avisen var for å spre informasjonen raskt til innbyggerne av kommunen som nå oppholdt seg ulike steder.

I Djuvik var bebyggelsen stort sett intakt med unntak av ett våningshus og skader på åtte fjøs. Nordmannvik hadde i likhet med Djuvik lite skade på bebyggelsen. Der var tre våningshus og ni fjøs skadet eller nedbrent, mens dampskipkaien var borte. Dampskipkaia var viktig da lokalbåten gikk derifra, og det ikke var vei mellom Nordmannvik og Olderdalen. Det gjorde at lokalbåten var koblingen mellom bygdene. Olderdalen var i befaringsnotatene knyttet til et stort område, med spredt bebyggelse, der det totalt var åtte våningshus og elleve fjøsbygninger som var delvis eller helt borte. På tross av dette var «Bebyggelsen mellom

⁹⁵ En historisk betegnelse på et administrativt område, det tilsvarer dagens betegnelse for kommune.

⁹⁶ SATØ, FiT, L2017 Befaring etter brenning

⁹⁷ Statistikken som presenteres er laget av forfatter, og er noe forenklet.

Kåfjordbergene og Olderdalselva var stort sett i en meget elendig forfatning».⁹⁸ Olderdalen skole og Olderdalen gjestehus ble nevnt som andre bygninger som hadde fått store skader.

På strekningen Olderdalelva-Langnes var det store ødeleggelse. Totalt 37 våningshus og 16 fjøs hadde fått skader eller blitt totalt ødelagt. Dette forteller om de store ødeleggelsene som kom innover bygda, noe som var spesielt da flere trodde strekningen fra Olderdalen til Birtavarre kom til å bli skjermet som følge av manglende vei. mens strekningen, men det var et større omfang av skader fra Langnes til Birtavarre der notatene presiserte hvor mange hus som sto igjen istedenfor de som var skadet eller brent. Der sto det igjen ti våningshus, ni fjøs, kaia og butikkbygningen, her ble det påpekt at mange av disse bygningene har skader. Birtavarre, var i befaringsnotatene en samlebetegnelse for stedene Birtavarre og Kåfjorddalen. Kåfjorddalen ble beskrevet på følgende måte «bebyggelsen her har fått en usedvanlig streng medfart».⁹⁹ Totalt 13 våningshus og fem fjøs ble nevnt som borte eller brent, det samme gjaldt Gammelgården og Interimskirken. Når det gjaldt Skardalen er det nevnt fem våningshus og ett fjøs med skader. Den siste bygda i kommunen, Mandalen, hadde fått den hardeste skjebnen. Som det sto i befaringsnotatene «Ellers var det bare brandtomter å se så langt som vi var oppover dalen – ca. 8 km. på hver side».¹⁰⁰ Hele Mandalen og omegn ble regnet som totalskadet og det var ingenting igjen i bygda. Til slutt i befaringsnotatene ble det påpekt at alt bølgeblikket fra flere områder var helt fjernet.¹⁰¹

Det er vanskelig å finne eksakte tall på hvor mange bygninger som ble brent av tyskerne, men befaringsnotatene gir et anslag. Totalt skal 136 våningshus og fjøs ha fått skader eller blitt totalskadet.¹⁰² Dette uten tall fra Mandalen da befaringsnotatene ikke går i dybden på dette området. Fylkesmannen i Troms sendte 26. mai 1945 til Telegrambyrå et telegram som sier noe om situasjonen. «I Kåfjord herred er bebyggelsen på Samuelsberg og i mandalen hvor det bodde 800 mennesker helt rasert. På strekningen fra Kåfjorddalen til Djupvik er over 100 hus

⁹⁸ SATØ, FiT, L2017 Befaring etter brenning

⁹⁹ *Nordlys*, 25.05.1945

¹⁰⁰ *Nordlys*, 25.05.1945

¹⁰¹ *Nordlys*, 25.05.1945

¹⁰² Utreget av forfatter og bygger på tallene presentert over

revet og den gjenstående bebyggelse er for det meste meget beskadiget».¹⁰³ Den 28. juli 1945 uttaler Ole Olsen¹⁰⁴ til Nordlys at «over 200 hus ble svidd helt av og et ennå større antall rasert i høy grad».¹⁰⁵ Det antas at det ble brent ned 450 hus i kommunen.¹⁰⁶ Dette sier noe om omfanget av skader som kommer som følge av brent jords taktikk. Det gir også et inntrykk av den kaotiske situasjonen som er når det blant annet ikke ble nevnt hvor mange hus som hadde skader fra Langnes til Birtavarre, da det var enklere å telle hus som ikke hadde skader.

Befaringsrapporten har et vedlegg som inneholder bemerkninger om tilstanden. Det ble blant annet skrevet «rapporten er bare ment å skulde gi et bilde i grove trekk av forholdene inne i Rotsunddistriktet og i Kåfjord herred».¹⁰⁷ Det ble derfor ikke gitt konkrete tall på hvor store skadene var, blant annet på bakgrunn av liten oversikt over arealet. Rapporten fastslo at det som måtte til i første omgang for at husene som sto igjen skulle være mulig å bo i var ovner, vindfang med glass og beslag, dører med beslag, taktekning og gulv- og loftebord. Det ble også vist til at det var viktig at mennene kunne flytte hjem for å «ta vare på jordene som i stor utstrekning var dekket av flaskeskår, hermetikkbokser og annet rask».¹⁰⁸

Det var Falck og Sollie som hadde ansvar for å godkjenne tilbakeflytting for de områdene de hadde befarings i. I Kåfjord ble områdene vurdert utfra muligheten for å skape bebyggelse på en trygg måte. Det ble tatt vurderinger i forhold til ødeleggelse, muligheter for materiale og minesituasjonen. De minene som ble plassert ut i kommunen ble ikke sett på som problematisk da de var godt merket.¹⁰⁹ Befaringsnotatene var en viktig kilde de skadetakstene for at innbyggerne skulle få utbetalt erstatning.

4.2 Sommeren 1945

Befaringsnotatene setter lys på hvordan forholdene i Kåfjord var i mai 1945. Det ga et inntrykk av hva som måtte gjøres for å gjøre kommunen beboelig igjen. Dette i forstand av

¹⁰³ SATØ, FIT, L2017 Befaring etter brenning

¹⁰⁴ Fungerende formann i byggenemda i Kåfjord kommune

¹⁰⁵ Nordlys, 28.07.1945

¹⁰⁶ Hage 1999: 72.

¹⁰⁷ SATØ, FIT, L2017: 0001 Befaring etter brenning

¹⁰⁸ SATØ, FIT, L2017: 0001 Befaring etter brenning

¹⁰⁹ SATØ, FIT, L2017: 0001 Befaring etter brenning

både gjenreisning av bolighus, fjøs, naust, næringsbygg, kaier, uthus, for å nevne noe. Det var ikke bare reisverk som manglet som følge av plyndringer. Noen manglet alt fra bestikk til kjele eller garn for å drive fiske. Alle manglene var noe som preget hverdagen til de som flyttet hjem. For å kunne se på dette må en se på hvordan til tilbakeflyttingen foregikk og hva som ble satt som krav for tilbakeflytting. På hvilken måte kom utfordringene til syne og hvordan det ble områdene regulert?

Til befolkningen. Alle må opptre med verdighet og omtanke. Det er av ytterste viktighet å opprettholde ro og orden. Ingen må ta seg selv til rette. Selvtekt og lynsjustis er mot loven. Den som bryter loven, er selv straffskyldig [...] Alle evakuerte må bli hvor de er inntil andre bestemmelser blir gitt. Parolen er: SAMHOLD-DISIPLIN-NØYSOMHET.¹¹⁰

Dette ble publisert i Nordlys 9. mai 1945 dagen etter frigjøringen av Norge. Notatet er signert Hans Skotner, Leif Wallerud og Hans Holmboe, som henholdsvis var midlertidig fylkesmann i Troms, midlertidig sjef for rikspolitiet i fylket og sjef for hjemmestyrken i fylket. Som det ble skrevet må alle evakuerte holde seg der de var til videre beskjed ble gitt. Dette forteller noe om situasjonen som var uavklart, og et forsøk på å skape kontroll.¹¹¹ Denne kontrollen skulle føre til at områdene kunne befares slik at de lokale myndighetene fikk en oversikt over det behovet som var der og da. Etter dette måtte det settes inn tiltak som skulle løse disse utfordringene.

Det ble blant annet gitt uttrykk for seks dager senere da Nordlys kommer med neste utgave av avisen. Der ble det nok en gang skrevet en anmodning om at de evakuerte holder seg der de er, og ikke reise hjem. Utfordringen om at flere hadde valgt å returnere, til Nord-Troms og Finnmark, ble tatt opp, og det ble nok en gang bedt om at folk ble der de var. «De evakuerte må ha tålmodighet ennå en tid. Så snart man har oversikt over forholdene i de evakuerte kommuner, og så snart den militære situasjonen og forholdene i det hele tillater det, vil det bli gitt beskjed til alle om når tilbakereisen kan begynne».¹¹² Dette viser at situasjonen var uoversiktlig og at myndighetene, både regionale og nasjonalt, ønsket å få en oversikt over

¹¹⁰ Nordlys, 09.05.1945.

¹¹¹ Nordlys, 09.05.1945.

¹¹² Nordlys, 15.05.1945.

forholdene før tilbakereise. Dette handlet om å få en best mulig oversikt slik at det var tryggest mulig. Det var flere som ønsket tilbakereise raskest mulig på grunnlag av bekymring for egne eiendeler og eiendom. Dette var noe som ble tatt opp i befaringsnotatene på følgende måte «der burde straks ordnes med vakt slik at ikke det som er igjen blir stjålet».¹¹³ På grunnlag av de ulike ødeleggelsene, i bygdene, ble det gitt ulike hjemreisetillatelse. Det var flere ulike grunner for at innbyggerne og myndighetene ønsket en rask hjemreisetillatelse.

En av begrunnelsene for å starte gjenreisningen raskt handlet om klimaet. Klimaet var noe som måtte tas hensyn til da vinteren kunne bli lang og mørk. Vinteren kunne skape problemer når det gjaldt bygging på grunn av frost og lagringsmuligheter. Jordbruket og fisket var yrker som baserte seg på sesonger og det gjorde det viktig å komme tilbake til hverdagen så fort som mulig. Derfor ble det tidlig klart at årstidene måtte tas hensyn til. Harald Hofseth,¹¹⁴ var blant de som uttalte seg etter frigjøringen om Finnmark¹¹⁵ på følgende måte:

I Finnmark er sommeren kort, bare fire i måneder kan man arbeide ute med hva som helst. Derfor må befolkningen være tilbake allerede i juni måned for å starte med gjenreisningen. Til å begynne med må man finne seg i å bo i telt og gammer. Det må ikke legges hindringer i veien for de som vil hjem, syke og gamle unntatt. Kvinnene må følge mennene, og alle må gjøres begripelig hva de går til. De blir til en viss grad henvist til seg selv. Man må regne med et samstemmig krav fra alle finnmarkinger om å få komme tilbake straks. Ingen myndigheter kan se bort fra dette.¹¹⁶

Det Hofseth sa om at befolkningen til «en viss grad henvist til seg selv» må sees i sammenheng med den kaotiske situasjonen som hadde oppstått. Den 26. juni 1945 har Nordlys intervjuet lærer Nordnes om hvordan situasjonen i Kåfjord var. Han fortalte at tilbakeflyttingen til kommunen hadde gått bra, på tross av hva befolkningen møtte på sin

¹¹³ SATØ, FiT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹¹⁴ Overingeniør i Finnmark veivesen før andre verdenskrig. Ble oppnevnt som sjef for Bygningskontoret av Hans Gabrielsen.

¹¹⁵ Det er store likheter i klimaet mellom Finnmark og Nord-Troms når det gjelder antall måneder det kan drives bygningsarbeid. Derfor vil Finnmark være ganske representativt for hvordan forholdene var i Kåfjord.

¹¹⁶ Dancke 1986: 38.

hjemplass. På dette tidspunktet hadde ca.1500 mennesker fått reisetillatelse. Dette gjaldt ikke Manndalen da hele området var brent. Det ble referert til at «halvparten av befolkningen er hjemme no».¹¹⁷ På grunnlag av dette hadde ca. halvparten av befolkningen reist tilbake i løpet av en periode på sju uker. 1500 personer samsvarer litt over halve befolkningen, 53,2%, ved folketellingen i 1946 på 2 820 personer.

Øyeblikkelig en støtte ordning som gir økonomisk utkomme for krigsskadelidte her å gjenreise hvad tyskerne har ødelagt for oss, det må være klart for alle at så lenge en mann holder på med gjenoppbygging eller ryddning i brandtomten, han eksisterer ikke med det. han må ha støtte økonomisk av staten til han kommer så langt som han var før evakueringen.¹¹⁸

Dette sitatet er hentet fra massemøtet i Kåfjorddalen 26. juli 1945, og forteller hvordan gjenoppbyggingen og/eller ryddingen måtte skje snarest. Branntomtene var viktig å få ryddet for å kunne starte gjenbyggingen. De ble ryddet for å undersøke om det var noe som kunne brukes. Det ble sett etter planker, ovner, redskaper, bølgeblikk for å nevne noe. Alt som kunne brukes for å leve ble benyttet. Det ble sett etter alt som kunne brukes for å bygge provisoriske boliger. Det samsvarer med den politikken som utover sommeren måtte føres av kommunen for å få flest mulig i hus de kunne overleve i over vinteren.

De provisoriske boligene var av svært ulik karakter, og mange av de var knyttet til brakker som ble sendt nordover. For å kunne bygge opp permanente og i mange tilfeller også de provisoriske boligene var en avhengig av materialleveranser. Noe som ikke gikk problemfritt både i form av rasjonering på material, vanskeligheter ved å få nok båter til å frakte materialet og muligheten for å kunne lagre materialet når det ikke ble benyttet. De provisoriske husene som ble bygget på landsbygda, ble et problem for staten da bebyggelsen i byene var ferdig. Flere ønsket å bli på landsbygda, og på bakgrunn av den politiske uttalelsen om at ingen kunne tvinges vekk fra sitt bosted, ble myndighetens handlekraft begrenset. Dermed ble mange provisoriske uthus, gårdsbruk og lignende permanente.¹¹⁹

¹¹⁷ *Nordlys*, 26.06.1945.

¹¹⁸ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹¹⁹ Hauglid mfl. 1985: 187.

Den 28. juli 1945 fortalte Ole Olsen til Nordlys at kommunen hadde fått sine første brakker. Han fortalte videre at mesteparten av innbyggerne på østsiden av fjorden hadde flyttet hjem. Det var flere som også hadde reist tilbake til Manndalen og det ble derfor et enormt behov for nye brakker. Det var i 28.juli 1945 kommet sju brakker til Djuvik hvorav fem av disse var sendt videre til Manndalen. Noe som kom godt med siden mange manndalinger fortsatt «holder ennå til under åpen himmel, så å si». ¹²⁰ Dette kan også sees i sammenheng med fylkesmannens brev, datert 20. juli 1945, som er sendt til heimflyttingskontoret i Olderdalen. Der han viste sin bekymring for at brakkene ikke kommer fort nok til Manndalen på grunn av forsinkelser. På grunnlag av dette var det kun arbeidsdyktige menn som hadde tilbakereisetillatelse, og innbyggerne ble bedt om å bygge gamer som boliger. Innbyggernes sikkerhet sto i fokus samtidig som det var et behov for å starte med høyonna for å ta vare på avlingen. ¹²¹

«Det fantes ikke fiskebåter, ikke fiskeredskaper og jorda var ikke holdt i hevd. Den økonomiske stillingen ble derfor forverret dag for dag». ¹²²

Dette stemmer overens med det som hadde kommet frem i massemøtet i Kåfjorddalen. Det måtte komme midler til anskaffelse av husdyr, og jordbruks- og fiskeredskaper. Dette ble begrunnet med «vinteren nærmer seg med raske skritt». Noe som tilsier at alt måtte skje raskere for vinteren ville skape problemer om en ikke fikk gjort de nødvendige forberedelsene. Kåfjord kommune har tradisjonelt vært en kommune der det har vært drevet kombinasjonsdrift ofte knyttet til enkelt jordbruk og fiske i nærområdet. Det var få arbeidsplasser knyttet til andre næringer. En ser blant annet at 20% av innbyggerne var knyttet til næringer utenom jordbruk og fiske i 1946. I denne rapporten blir det også presisert at andre næringer i 1946 i stor grad er knyttet til gjenreisningsarbeid. ¹²³ Det er dessverre vanskelig å finne konkrete tall for antall sysselsatte i andre næringer enn jordbruket og fiske på grunn av tallene fra folketellingen før 1930 var knyttet til Lyngen kommune. Det som er sikkert, var at området var preget av fiske og jordbruket. Dette kan man blant annet i

¹²⁰ Nordlys, 28.07.1945

¹²¹ SATØ, FIT L2024: 0001 Erstatningskrav ang. evakuering

¹²² Nilsen og Solhaug 2010: 64.

¹²³ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 16.

nasjonalhjelpens fond sin rapport fra 1949 ble brukt «den skadelidte fisker- og jordbruksbefolkningen».¹²⁴

Maten i kommunen var ofte knyttet til egenproduksjon og fiske. Det varierte stort hvor de ulike valgte å fiske, enten gjennom egenfiske på de lokale fjordene eller sesongbaserte fiske som Lofotfiske eller Finnmarksfiske. Fjordene i Nord-Troms var godt utgangspunkt for hjemmefiske. De fleste i Kåfjord fikset på Lyngenfjorden eller i Storfjorden som hovedsakelig hadde fiskesortene sild, sei, uer og reker. Disse fjordene hadde stort sett bra med fisk gjennom hele året.¹²⁵ På denne måten ble fjordfisket en viktig del av innbyggernes tilgang til mat gjennom egen fiske.

På grunn av den store andelen av innbyggere som var knyttet til jordbruket og fiske var det svært viktig at disse næringene kom tilbake til normalen raskt mulig. Et annet element som måtte tas vurderes fortløpende var muligheten for å gjennomføre høyonna. Dette på grunn av sårbarheten rundt dårlige år da så mange var knyttet til næringene. Høyonna var viktig for å skaffe mat til husdyrene som videre ga menneskene føde.¹²⁶ Det var derfor veldig sårbart om jordbruket eller fisket går dårlig. På grunn av at jordbruket var så viktig for å nære familien var det viktig å skaffe materiale tidlig for å kunne gjøre seg selvberget. I brevet fra masse møtet i står det «... er for del først dømt til å sulte da de mangler de nødvendige midlene».¹²⁷ Dette forteller noe om den svært akutte situasjonen innbyggerne opplevde.

Nordnes fortalte, 26.juli 1945, om det problematiske rundt jordbruket. Det var også nødvendig å skaffe blant annet settepoteter eller annet for å dyrke egen mat. Han fortalte om problematikken rundt husdyr, da få hadde dette med seg, men en stor andel av innbyggerne hadde hatt med seg settepotet fra der de hadde vært bosatt under evakueringen eller fått det gjennom de 5 000 kg fra fylkesforsyningensnemnda som kommunen skulle fordele.¹²⁸

¹²⁴ IKA, Kåfjord kommune: 120-7A Nasjonalhjelpens fond

¹²⁵ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 36.

¹²⁶ SATØ, FiT L2024: 0002 husdyrbestanden i Nord-Troms

¹²⁷ SATØ, FiT L2017: 0005 Masse møtet i Kåfjorddalen

¹²⁸ Nordlys, 26.06.1945.

Senere på sommeren, 28.juli får Olsen spørsmål om «hvilke problemer er ellers mest brennende?». ¹²⁹ På dette svarte Olsen at det var å skaffe nok kyr, og videre fortalte han om lovnaden av 130 Sverigeskyr, og et håp om å få noen flere hester. ¹³⁰ Det var et akutt behov å få småbruket i kommunen opp å gå igjen. Husdyrene var en stor mangelvare etter andre verdenskrig da tyskerne hadde slaktet ned hele dyrebestanden. På grunnlag av at jordbruket var en viktig del av innbyggerne i Kåfjord sitt livsgrunnlag var det et stort tap. De var avhengig av husdyrene for å kunne overleve gjennom produksjon for eget bruk. Husdyrene var derfor helt kritisk for overlevelse for de som drev med jordbruk. Det var ikke store jordbruk, da de fleste hadde en eller to som ga melk og kjøtt. Mange hadde også en hest som ble brukt som fraktdyr eller til pløying og lignende.

«Selv om en ikke fullt ut forstår den tragedie som rammet disse mennesker, får en allikevel prøve å sette seg inn i deres stilling når de vender tilbake til en heim som er ruinhop, ribbet for alt, og ikke har så mye som en dråpe melk til barna». ¹³¹ Dette ble skrevet av Troms landbruksfelleskap og publisert i Nordlys 24. august 1945, der presenterer de bekymringen over husdyrstanden i Nord-Troms. På dette tidspunktet hadde de aller fleste evakuerte vendt hjem og det var knyttet store bekymringer for vinteren. Det ble blant annet anmodet resten av befolkningen som hadde overskuddsdyr og gi dette til befolkningen i nord. Dette gjaldt i første omgang melkekyr eller geiter. ¹³²

Den 22. august 1945 ble det publisert et leserinnlegg i Nordlys under tittelen «De hjemvendte evakuerte». I dette innlegget får vi innbyggernes perspektiv på hvordan den økonomiske situasjonen var og opplevdes. Det ble blant annet problematisert rundt muligheten for inntekt når alle tidligere hjelpemidler var forsvunnet. Befolkningen i Kåfjord som i stor del hadde vært selvberget gjennom fiske og jordbruk hadde nå store problemer på grunnlag av manglende utstyr. På denne måten skildrer innlegget en befolkning under stort press og lite midler til å bygge seg opp. De husstandene som hadde hatt økonomiske midler ble fort brukt

¹²⁹ Nordlys, 28.07.1945.

¹³⁰ Nordlys, 28.07.1945.

¹³¹ Nordlys, 24.08.1945

¹³² Nordlys, 24.08.1945

opp, og dette skapte utfordringer for videre gjenreisning.¹³³ Dette fører den videre utfordringen om hvordan innbyggerne skulle skaffe økonomiske midler til egenkapital.

Når det gjaldt muligheten til å skaffe økonomiske midler hadde endringen i innbyggernes arbeid. Etersom gjenreisning i mange innbyggers tilfelle ble til biyrket, tapte mange mulighetene kombinasjonsyrket hadde gitt før krigen. Her må det påpekes at det var litt vanskelig å vite nøyaktig hva som var hovedyrke og biyrke, da dette i mange tilfeller var ulike begrunnelser for å velge det ene eller det andre.¹³⁴ Det ble i rapporten kommentert at jordbruket i Nord-Troms fortsatt hadde relativt lik andel i 1930 og 1946, og det var derfor en av de viktigste sysselsettingskilder for menn.¹³⁵ Ole Olsen uttalte allerede 28.juli 1945 at det måtte ordnes en økonomisk støtte de hjemreisende da de måtte bruke all sin tid på å gjenreise husene sine for ha et sted å bo og være trygge over vinteren som kom.¹³⁶

4.3 Folkemøter – innbyggernes stemme synliggjøres

Gjennom sommeren 1945 flyttet store deler av befolkningen tilbake til kommunen. De første områdene fikk tilbake reisningstillatelse i juni. Dette gjaldt områdene Spåkenes-Olderdalelva, Birtavarre-Kåfjorddalen og Skardalen. For Olderdalelva-Birtavarre, med unntak av noen få hus, var tilbakeflytting uaktuelt på grunn av den dårlige forfatningen. Det samme gjaldt Manddalen.¹³⁷ Disse områdene ble åpnet for tilbakeflytting senere i løpet av sommeren for å ivareta blant annet jordbruket. Jordbruket var en av livsnæringene i kommunen, og det var derfor viktig å få det tilbake i drift for å skape en så normal hverdag som mulig.

Massemøtet i Kåfjorddalen speiler opplevelsene innbyggerne har fra den indre delen av kommunen. På grunnlag av kommunens geografi og ødeleggelsene vil massemøtet i Kåfjorddalen og Manddalen fokuseres på. Begge disse møtene er knyttet til den indre delen av kommunen. Da dette også var området som hadde størst skader og området der flest

¹³³ *Nordlys*, 22.08.1945

¹³⁴ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 17.

¹³⁵ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 18.

¹³⁶ *Nordlys*, 28.06.1945

¹³⁷ *Nordlys*, 08.06.1945

innbyggere var påvirket. På grunnlag av dette vil det som tas opp på møtene være representativt for områdene med mindre skader sto ovenfor de samme utfordringene.

Ved folketellingen i 1946 var det 2 820 innbyggere i kommunen.¹³⁸ Det er vanskelig å finne akkurat når innbyggerne kom tilbake til kommunen, og en må derfor ta utgangspunkt i tallene fra folketellingene på antall innbyggere. I 1946 bodde 2 031 av innbyggerne i 390 bebodde hus der 136 av disse var brakker, gammer og lignende. Det var 99 innbyggerne bodde i losjerende boliger.¹³⁹ Når husene med elektriske lys, innlagt vann og bad i huset ble presentert ble det brukt 284 hus som stemmer overens med at 136 av de 390 bebodde husene i kommunen var gammer eller brakker.¹⁴⁰ Dette presenterer også hvordan boligbyggingen hadde foregått året etter krigen.

4.3.1 Massemøtet i Kåfjorddalen

Den 26. juli 1945 ble det holdt et masse møte om situasjonen til de innbyggerne i Kåfjorddalen. Der blir det enstemmig vedtatt «å gå inn til sentral administrasjon med bøn om hjelp».¹⁴¹ I brevet som er sendt til fylkesmannen i Troms kommer det fram tre behov kommunen trenger støtte til. Disse tre behovene var knyttet til en økonomisk støtteordning for skadelidte, midler til å skaffe materiale til gjenoppbyggingen og det siste var knyttet til midler til husdyr og jordbruk.¹⁴² Det benyttes store ord for å få frem utfordringene innbyggerne står ovenfor. De to første punktene i brevet starter med «øyeblikkelig en støtte ordning» og «øyeblikkelig midler til anskaffelse» som sier noe om den akutte situasjonen innbyggerne opplevde.¹⁴³

Brevet tar for seg utfordringer som måtte løses umiddelbart for at innbyggerne skulle ha en mulighet til å kunne overleve vinteren som lå for vente. Det ser en blant annet på følgende måte «... i de hus som er ramponert er folkene dømd til å fryse og på denne måten pådra sig

¹³⁸ Folketellingen 1946 tredje hefte, 286.

¹³⁹ Folketellingen 1946 femte hefte, 214.

¹⁴⁰ Folketellingen 1946 femte hefte, 227.

¹⁴¹ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹⁴² SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹⁴³ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

ubeboelige skader».¹⁴⁴ Det viser til at det ikke bare er akutte løsninger som måtte iverksettes, men det også var et stort behov for å finne provisoriske løsninger som gjør at befolkningen kunne gå vinteren i møte med tak over hodet. De provisoriske løsningene som ble satt i gang for å kunne ta unna alt det akutte og disse løsningene ble i flere tilfeller det som ble de permanente løsningene. En ser at de provisoriske løsningene i Manndalen, ble langvarig på grunn av reguleringen av området.

Dette møte gikk for å støtte det arbeiderpartiet i Kåfjord hadde sendt videre som krav til myndighetene. Det viser at det var et samsvar med hva innbyggerne og politikerne mente. Dette brevet gir et inntrykk av den akutte situasjonen på akkurat dette tidspunktet og en for et inntrykk av hva behovet var der og da. Det viste til en akutt situasjon der innbyggerne så på situasjonen som noe som måtte løses, og en vilje til å kjempe for sin situasjon. De tre akutte utfordringene som skulle måtte løses ser var knyttet til økonomiske støtter slik at innbyggerne fikk en kompensasjon mens de ryddet branntomten til «han kommer så langt som han var før evakueringen».¹⁴⁵ Det akutte behovet for å materiale handlet om å kunne reise hus og andre type bygninger til eksempelvis fjøs til jordbruksdrift eller naust til båtene til fisket. Det siste kravet var knyttet til alt fra husholdningsartikler til utstyr til jordbruk eller fiskeri. Alle disse kravene må sees i sammenheng med at gårdsdriften og fisket i stor grad gikk til egen bruk, og dette var livsnæringen til befolkningen.

4.3.2 Massemøte i Manndalen

Videre utover vinter ble et nytt massemøte arrangert denne gang i Manndalen. Den 21. november 1945 ble møtet avholdt, og Nordlys skrev om møte den 29. november, og refererte til hva som skjedde under møtet. Manndalen var den bygda, i kommunen, som hadde fått størst ødeleggelser året før og det var fortsatt store vanskeligheter for innbyggerne. Det var mange likheter i kravene mellom møte i Kåfjorddalen som viser at det ikke tiltakene som ble satt i gang ikke gikk fort nok for innbyggerne. Dette handlet også om at disse kravene tar tid å gjennomføre. Gjenreisningen av en hel bygd og en kommune var en prosess som tar lang tid.

¹⁴⁴ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

¹⁴⁵ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjorddalen

Det var fortsatt store økonomiske problemer for innbyggerne. Det ble satt krav om en bedre økonomisk løsning som skulle dekke innkjøp av klær og nødvendig utstyr til husholdningen. Utfordringene knyttet til økonomi samsvarer med det som kom fram i løpet av sommeren der jordbruket ble sett på som noe viktig å få tilbake for at innbyggerne skulle klare seg selv. «En kan ikke klare seg selv før en får jorda i hevd, husdyrbestanden opp og eksistensgrunnlaget ellers i orden».¹⁴⁶

De andre ønskene var knyttet til infrastrukturen i Mandalen. Da det kom spesifikke ønsker om telefon og utbygge stasjoner på følgende steder Løkvoll, Storvoll, Dalen eller Dalheim, Kjerringdalen, Vatne og Sandmelen. Bygdas innbyggere krevde at vegvesenet måtte ordne fergeforbindelse mellom Olderdalen og Mandalen. Dette for å skape en bedre forbindelse mellom bygdene i kommunen, men også muligheten for å kunne sende varer ut og få varer inn. Det ble også bedt om utbredelse av veinettet og bruer i bygda da dette var i dårlig forfatning. Det ble også bedt om seks brakker da det var stort behov for å utbedre de elendige boligforholdene.¹⁴⁷

De to masse møtene fokuserer på mye av det samme, og en ser at de samme utfordringene ble nevnt flere steder. Her må det påpekes at disse utfordringene gjaldt for mange av områdene i Nord-Troms og Finnmark som hadde blitt brent eller rasert. Det som var gjeldende for alle områdene var behovet for materiale for å gjenreise hus og andre former for bygninger. Det var variasjoner i hvordan innbyggerne livnærte seg og derfor vil behovet for utstyr til ulike yrkesgrupper. For Kåfjord sin del var utstyr til fiske og jordbruket sentral på grunn av den store andelen av innbyggere som hadde dette som livsgrunnlag. Masse møtene fra 1945 la grunnlaget for hva innbyggerne ønsket, og hvordan årene skulle utvikle seg i den første perioden av gjenreisningen. Årene 1946-1950 var førte videre arbeidet som startet i 1945 for å gjenreise kommunen og legge grunnlag for videre utvikling av kommunen.

¹⁴⁶ *Nordlys*, 29.11.1945

¹⁴⁷ *Nordlys*, 29.11.1945

5 1946-1950

Den økonomiske situasjonen i Kåfjord kommer til syne i flere sammenhenger gjennom ulike protokoller og lignende. I kommune protokollen fra 1943-1947 finnes det saker der andre kommuner har søkt om økonomiske midler. Det ble blant annet skrevet et brev til Kåfjord fra sognepresten i Lyngen, den 10. desember 1945, med søknad om økonomiske midler til hjelpeprest og midler som hadde hensikt å bygge opp Kåfjord kirke på sikt. Kåfjord vedtok i sak 21/1946 og ikke gi økonomiske midler på grunnlag av den dårlige økonomiske situasjonen innad i kommunen og viser til at alle deres midler gikk til arbeid innad i kommunen.¹⁴⁸ Bakgrunnen for dette var at en var avhengig av økonomiske midler for å kunne bygge opp egne kommunale bygg og lignende. Dette må blant annet sees i sammenheng med at skolebygg og lignende. Dette var også de byggene som ble gjenreist sist, og kommunen ville være gjenreist før kommunale bygg var bygg.¹⁴⁹

Den økonomiske situasjonen til de evakuerte er noe som ble diskutert både på det økonomiske plan, men også blant innbyggerne. Krigsskadetrygden hadde i 1945 to ulike kategorier for økonomiskstatning. Dette omhandlet bygningsskader og løssøreskader. Bygningsskadene omhandlet skade på branntrygdede bygninger eller bygninger på eiendom der enkelte hus er trygdet. Løssøreskadene omhandlet alt av løssøre som ble ødelagt som følge av brenningene og plyndringene. Dette omhandlet alt fra kjøkkenredskaper til jordbruksredskaper. Disse to lovene ble slått sammen til krigsskadetrygden for bygninger og løssøre i 1947.

Reglene for de evakuerte var klare når det gjaldt hvilke økonomisk støtte de fikk. Det var satt fastsatte satser for dagpenger for de som ikke fikk arbeid av Arbeidsformidlingen. Der hovedpersonen fikk kr. 5, andre voksne kr. 2,50 og barn under 12 år kr. 1,75 med en maksimumssats for hver familie på kr. 15. De evakuerte fikk dekket utgifter som var knyttet til anvist husrom. Her ble blant annet reiseutgifter, flytting, installasjon av lys og eventuell innredning av husrom. Det kunne i noen tilfeller, der det var absolutt nødvendig, gitt hjelp til å anskaffe inventar og nødvendig utstyr til husholdningen. Det ble gitt midler til klær og her

¹⁴⁸ Kåfjord kommuneprotokoll 1943-1947, sak 21/1946

¹⁴⁹ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 50-51.

ble det påpekt at en måtte påse at de evakuerte hadde tilstrekkelig utstyr til tilbakereisen. Det ble satt fokus på at alle som søkte stønad måtte melde seg til arbeidskontoret på stedet de hørte til, og ved arbeidsmulighet ville ikke stønaden utbetales. Her ble det i lovverket påpekt at den som arbeider tjerner bedre enn den som står på stønad.¹⁵⁰

Regelverket var klart, men det var mange utfordringer knyttet til den økonomiske situasjonen i kommunen. Både i form av lån for å skaffe bolig, men her må det også påpekes at det ikke bare manglet boliger, men også alt det som var inni boligene og utenfor var borte. Avlingene var raserte og det lille av materiale som ikke ble brent som kunne benyttes tok tyskerne vare på. Dette gjaldt blant annet bølgeblikk som var påpekt i befaringsnotatene for kommunen.

5.1 Finansiering

Regelverket for finansiering var ganske klare og takseringen la grunnlaget for hele hva en fikk tilbake. Takseringen ble gjort satte grunnlag for hvordan lånegrunnlaget var i kommunen og på denne måten se på hvor mye hver enkelt hver innbygger fikk i lån. Her var det flere faktorer som førte til at låneproblematikken i kommunen var til stede. Kommunen hadde fra før krigen små hus som gjorde at lånegrunnlaget var knyttet til denne størrelsen. Dette var med å skape problemer da Husbanken og andre standardiserte tegninger var større enn det befolkningen hadde tidligere. På grunn av dette fikk mange innbyggere lån til langt mindre hus enn det som skulle bygges.

Det var flere innbyggere som var skeptiske til å ta lån i husbanken på grunn av gjeld. Mange hadde før krigen hatt gjeld og opplevd den økonomiske nedgangstiden i mellomkrigstiden, og ønsket ikke å komme tilbake til dette. Kommunestyret oppfordret i 1947 til at finansieringsgrunnlaget til innbyggerne måtte opp til ny vurdering i Stortinget. Der kommunen mener «det må vere samfunnets plikt og gi den enkelte tilbake det den har mistet p.g.a. krigen».¹⁵¹

En annen problemstilling som ordføreren presenterte var behovet for støtte til de hjemflyttende. De var ute av stand til å ha egen inntekt da de var opptatt med å ordne med

¹⁵⁰ SATØ, Fylkesmannen i Troms: L2024 nr. 4, Regler for evakuerte, 25.07.1945

¹⁵¹ Kåfjord kommuneprotokoll, sak 52/47.

husrom og rydde på tomtene sine. Dette er arbeid som ikke gir inntekt, og vil derfor skape utfordringer videre.¹⁵² Inntekt var viktig for innbyggerne for å kunne bygge opp husene sine, og var noe som befolkningen var opptatt av. Det ble i massemøtet i Kåfjordalen blant annet anmodet et ønske om at «han må ha støtte økonomisk av staten til han kommer så langt som han var før evakueringen».¹⁵³ Det handlet i den første fasen av evakueringen i hovedsak om å kunne få tak over hodet. Derfor måtte det skapes et økonomisk grunnlag for denne finansieringen.

Kommunen hadde et stort ansvar for sine innbyggere, og situasjonen etter krigen var kaotisk. Målsetningen var å skaffe et hjem for alle, og i starten var mange det mange provisoriske løsninger. De første løsningene som ble iverksatt hadde til hensikt få så mange som mulig til med tak over hodet. Som i Mandalen tok det lang tid før det kunne reises permanent som følge av reguleringsplanene. Alle disse faktorene var noe kommunen måtte ta hensyn til. Kommunen måtte ta hensyn til myndighetenes regelverk og muligheten til støtte, men også ta for seg alle innbyggerne som skal bo og leve under forholdene.

«Befolkningen som mistet så å si alt ved tvangsevakueringen og sør denne satt i små kår, idet den hovedsakelig består av småbåtfiskere med mindre jordbruk på 1 a 2 kjyr som binæring, sitter i dag forståelig nokk i endda vanskeligere kår, uten fiskebruk, småbåter og beskjeftigelse».¹⁵⁴ Dette er skrevet fra kommunen til krigsskadenemda i 1948, og sier noe om at det tar lang tid før forholdene ble mye bedre for innbyggerne. Det handlet i stor grad om at det tok tid å bygge opp husene. Fra 1945 til 1950 ble det bygget 168 ferdig gjenreiste hus i kommunen. Husene som ble bygget ble ikke reist uten utfordringer, og de finansielle spørsmålene ble omtalt på både i det private og kommunale nivået.

Anton Sjøbakken, fra Samuelsberg, sendte i 1948 et brev til Kåfjord byggekantor der han uttrykte sin bekymring for hvordan hans boforhold var. Han omtalte sine egne boforhold som en «sjiit helvedes kåken».¹⁵⁵ Som følge av regelverket knyttet til krigsskadetrygden måtte

¹⁵² Nordlys, 28.07.1945

¹⁵³ SATØ, FIT L2017: 0005 Massemøtet i Kåfjordalen

¹⁵⁴ Kåfjord kommuneprotokoll 7.mai 1948.

¹⁵⁵ Senter for nordlige folk 2016.

innbyggerne betale for materiale som ble benyttet til å bygge det provisoriske. Sjøbakken sitt hus ble taksert til 2 700 kr, noe som varierte litt, men kunne være mer enn årslønn for en hel familie. Det kommer blant annet til syne i eksemplet nevnt over om familien som hadde en årsinntekt på 2 000 kr.

I 1948 ble det bestemt at materiale som hadde blitt benyttet for å bygge opp boliger måtte betales for. Om det ikke ble betalt risikerte innbyggerne at krigsskadetrygden ble tilbaketrasket. Dette fikk Sjøbakken til å reagere kraftig og han skrev blant annet «Aldri i helved jeg går med på å betale 2700 for det kåken».¹⁵⁶ Han oppfattet det opprørende at Finnmarkskontoret skulle ta betalt for huset han hadde bygget opp av de få midlene han hadde. Han anklager blant annet staten for at funksjonærene brukte pengene de hentet hos innbyggerne til sigaretter. Dette viser til en misnøye om hvordan funksjonærene gjorde jobben sin, og han opplevde at de brukte hans midler på en feil måte. En ser videre hvordan Sjøbakken kritiserer det han refererer til gauking fra Finnmarkskontoret. «Og de kan kome hva dagen som helst, og ta denne sjiit helvedes kåken for jeg vil ikke ha noe gauking av Finnmarkskontoret».¹⁵⁷

Sjøbakken ønsker ikke å være statens slave. Dette kan vise til flere aspekter da det var en lengere prosess for å skape et sted å bo. Sjøbakken bodde i Manndalen, et sted som på dette tidspunktet hadde ingen eller svært få permanente boliger som følge av den lange prosessen reguleringen av området hadde tatt. Det var også et nært forhold mellom Husbanken gjennom samarbeidet mellom den lokale banken og staten som etter 1946 hadde ansvaret for å sette styringsrenten. Noe som fikk betydning for befolkningen med tanke på hvor mye renter de måtte betale for lånene sine. For det andre ønsket Sjøbakken selv en for erstatning for det han hadde tapt, dette kan tolkes som både materielt og personlig. Han hadde mistet alle sine personlige eiendeler han ikke kunne bære under evakueringen. Siden han bodde i Manndalen må det antas at alt var brent og en ikke kunne finne noe å benytte seg av.

Huset han bodde i var reist på materiale som var funnet eller fått gjennom de første årene. På denne måten hadde det blitt reist en liten provisorisk kåk der han kunne bo med sin familie.

¹⁵⁶ Senter for nordlige folk 2016.

¹⁵⁷ Senter for nordlige folk 2016.

Denne kåken hadde blitt bygget av egne midler, men for å kunne ha krav på erstatning måtte boliger takseres for å kunne finne ut verdien og dermed gi grunnlag for lån for videre gjenreisning av huset. Innbyggernes motstand mot Husbanken og den økonomiske situasjonen gjorde ikke mye da de var avhengig av lånene for å kunne bygge opp husene. Låneordningen som Husbanken tilbød, gjorde at boligene kunne reises og bedre boligstandarden til befolkningen. Her må det påpekes at fra 1948 ble det en langt mer positiv holdning til Husbanken gjennom langt større omtale i avisen, og at det kom flere søkte om lån.¹⁵⁸

Selv om det var motstand fra befolkningen, som Sjøbakken sitt brev, førte gjenreisningen i kommunen til at innbyggerne tok opp lån for å bygge opp sine boliger. Det ble en naturlig del av boligbyggingen og det gjorde at prosessen gikk raskere. Gjenreisningen førte til store økonomiske utfordringer både for myndighetene, kommunen og innbyggerne.

Det var en generell endring i befolkningens holdninger til Husbanken og ta lån der. Flere og flere innbyggere valgte å ta lån ettersom det ble sett på en mulighet til et bedre liv. Skepsisen til husbanken var knyttet til den økonomiske krisen i mellomkrigstiden. Frykten for en ny nedgangstid var til stede. Fra 1948 ser man en endring der flere og flere søker lån. Noe som igjen startet et nytt problem. Nemlig det å skaffe seg egenkapital noe som også ble diskutert i Kåfjord herredstyre.¹⁵⁹

Den 15. mars 1949 holdt Kåfjord herredstyre møte der spørsmålet om «byggeherrens egenandel ved gjenoppbygging»¹⁶⁰ ble diskutert. Der kommer herredstyret med en oppfordring til myndighetene ved å sette spørsmål ved hvordan innbyggerne i kommunen skulle skaffe finansiering til sine boliger. De fleste innbyggerne i kommunen bodde i små boliger før krigen, noe som førte til at de fikk mindre i erstatning. Noe som førte til at ikke bare finansieringen var et problem, men også at lånene måtte bli større fordi det var strenge regelverk som måtte følges. Kommunen så dette som et problem å skrev følgende om problematikken. «Etter gjeldende bestemmelser er de avskåret fra å kunne bygge opp igjen så

¹⁵⁸ Zachariassen, 1998: 66.

¹⁵⁹ Zachariassen, 1998: 67.

¹⁶⁰ Kåfjord kommuneprotokoll, sak 89/49

små hus. Derved kommer de opp i den fortvilte situasjon at de ikke makter skaffe tilveie så mye penger som egenandelen de blir avkrevet representerer». ¹⁶¹

Dette viser hvordan dette ble problematisk da innbyggerne ble tvunget til å bygge større boliger enn det de hadde før krigen. Noe som fører til at de ble tvunget til å ta større lån for å bygge innenfor Husbanken sine standardiserte mål. Dette samsvarer med Husbankens målsetning om å gi innbyggerne tre rom og kjøkken. Noe en også kan se en økning i antall rom per husstand i boligstatistikken til folketellingen fra 1950. Der det er en økning fra 2,43 rom i 1946 til 3,65 rom i 1950.¹⁶² Her har en ikke sammenlignbare tall fra folketellingen i 1930, men en kan se at 145 av 290 boliger i Lyngen kommune har høyest to rom i folketellingen i 1920.¹⁶³ Kåfjord kommune ble skilt ut fra Lyngen i 1929, så tallene fra 1920 vil være det mest representative, men her vil det være et større antall innbyggertall med 5 598 personer, og et mye større geografisk område.¹⁶⁴

Det kommer i mange dokumenter fram at det var små bruk i kommunen, og det fikk konsekvenser gjennom at innbyggerne fikk mindre muligheter for å få lån. Taksten gjort av eiendommen ble tatt for å kunne si noen om hvilke finansieringsgrunnlag det lå til rette for. Kommunen setter ord på problemet med innbyggernes mulighet på å kunne betale lånene, når de var langt over det de hadde i inntekt.

En lånesøker med kone og 5 barn blir avskrevet en egenandel av kr. 5.000,-. Han er ubemildet. Familiens gjennomsnittlige årsinntekt er kr. 2.000,-. Hans krigsskadeerstatning er på kr. 1.000,- (eller han har ingen krigsskadeerstatning). Mannen har ingen schanser til f.eks. å kunne oppnå lån til dekning av egenandelen etter at husbankens rentebærende lån har fått en bedre prioritet. Resultat: Han må si fra seg lån og nedskrivningsbidrag og dermed også byggetillatelsen som han har fått. Han

¹⁶¹ Kåfjord kommuneprotokoll, sak 89/49.

¹⁶² Folketellingen i 1950 tiende hefte, 140.

¹⁶³ Folketellingen i 1920 åttende hefte, 126.

¹⁶⁴ Folketellingen i 1920 åttende hefte, 88.

må fortsette å bo i en falleferdig brakke som han imidlertid ikke kan få materialer til å reparere.¹⁶⁵

I dette notatet kommer det fram alle de ulike utfordringene når det gjaldt finansiering. Det viser den store avstanden mellom egenandelen og familiens årsinntekt. Om denne familien skulle ha fått egenandelen på 5 000 kr. Måtte de ha spart alle pengene sine i 2,5 år og da hadde de stått uten noen penger til å leve av. I disse eksemplene som her er vist til viser hvordan spranget mellom egenandel og årsinntekt ikke stemte over ens. Resultatet av å ikke kunne dekke opp en egenandel var kritisk. Da familien mistet alle muligheter til å kunne bygge et permanent hus, men måtte bo i de provisoriske brakkene. Samtidig som de ikke fikk midler til å forbedre disse. På denne måten havnet familier som dette i en ond spiral. Her må det kommenteres at dette er noen av de verste eksemplene.

5.2 Jordbrukstelingen 1949 – jordbruket og husdyrbestanden

Det ble i 1949 gjort en jordbruksteling som omfattet alle som drev med jordbruk, hagebruk eller husdyrhold, dette omfattet også pelsdyrshold. Derfor vil det brukes jordbruk som en samlebetegnelse for alle nevnte kategorier.¹⁶⁶ I Kåfjord, i 1949, hadde de minste 20 jordbrukene ingen jordbruksareal og de fem største jordbrukene hadde mellom 75,1 og 100 dekar jordbruksareal. Det var i alt 515 jordbruk i alt, der 495 av disse hadde jordbruksareal noe som var en økning på 69 gårder med jordbruksareal fra 1939.¹⁶⁷ I 1939 var det ingen gårder som ikke hadde jordbruksareal, og de to største gårdene hadde mellom 100 og 200 dekar jordbruksareal.¹⁶⁸ Det er flere gården i 1949, men disse var mindre og det var en stor økning på gårder som ikke hadde jordbruksareal. Gjennomsnittsgården i 1939 var mellom 20 og 35 dekar, og det var det flest gårder der 140 av 426 gårder var av denne størrelsen.¹⁶⁹ I 1949 var flest gårder fortsatt plassert i denne kategorien med 178 av 515 gårder, men det er en utvikling der langt flere gårder er mindre i 1949. 53% av gårdene er i under 20 dekar i 1949.

¹⁶⁵ Kåfjord kommuneprotokoll, sak 89/49

¹⁶⁶ Jordbrukstelingen 1949 første hefte, 7.

¹⁶⁷ Jordbrukstelingen 1949 første hefte, 40.

¹⁶⁸ Jordbrukstelingen 1939 første hefte, 40.

¹⁶⁹ Jordbrukstelingen 1939 første hefte, 40.

Dette samsvarer også med områdeanalysen fra 1950 som sa at gjennomsnittsgården i Kåfjord var på omentrent 7 dekar.¹⁷⁰

I 1939 ble dette dyrket, tallene er målt i dekar, 13 bygg, en havre, 278 grønnfor, 473 potet, to fornepe, fem kålrot, en kål, to gulrot, tre med andre vekster på åkere og i hager, og fem dekar der jorda lå brakk¹⁷¹. Disse tallene presenterer mat grunnlaget til mange av innbyggerne i kommunen. Jordbruket i kombinasjon med andre yrker var en viktig del av egenproduksjonen av mat.¹⁷² Gjennom jordbruket ble det produsert mat til egen bruk. Når en ser på det som det som ble dyrket er dette knyttet til hardføre grønnsaker og lettdyrkede korn. Dette på grunn av det harde klimaet, og dyrkningsmulighetene. Det er ikke laget en tilsvarende statistikk i jordbrukstillingen fra 1949, men dette gir et inntrykk av hvor stor produksjonen av matvarer i 1939. Det var totalt 473 dekar potet som ble dyrket i 1939, om det fordeles mellom alle 426 gårdene vil dette tilsvare 1,1 dekar potet per gård. Her vil det være store variasjoner, men de fleste gårdene dyrket potet. Da potet var en viktig matkilde for befolkningen.

I 1950 var ikke husdyrbestanden kommet tilbake til det var før evakueringen. Her skiller Kåfjord kommune seg litt fra andre kommuner da det var en liten vekst på dyrebestanden, men økning på dyr må det også sees i sammenheng med at det er flere gårder. Dette var en konsekvens av at driftsbygningen mange steder ikke var gjenreist, og en del tilfeller manglende økonomiske midler. Det ble i denne rapporten påpekt at husdyrstanden ville øke ettersom gjenreisningsarbeidet fullføres, men at det nok ikke vil komme tilbake til likt antall på grunn av mer produktivitet og effektivitet i jordbruket.¹⁷³

Kommunen ble tidlig lovet Sveigeshester for å få opp dyrebestanden. Hesten var veldig viktig for jordbruket i kommunen da de ofte ble benyttet til tungt gårdsdrifts arbeid som frakt og pløying. Det er en stor økning på hester fra 89 i 1939 til 176 i 1949. De fleste hestene i 1949 er mellom 5-16 år og vil derfor komme fra andre steder i landet.¹⁷⁴ Økningen i hestebestanden

¹⁷⁰ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 22.

¹⁷¹ Udyrket jord i 1939.

¹⁷² Jordbrukstillingen 1939 første hefte, 106.

¹⁷³ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 22.

¹⁷⁴ Jordbrukstillingen 1949 første hefte, 250.

i kommunen sammensvarer med økningen i regionen generelt som var på 84% mellom 1939 og 1949. Årsaken til den sterke økningen i hester i området skyldes økningen i antall bruk og det store transportbehovet i forbindelse med gjenreisningen.¹⁷⁵

Det var omentrent like stor bestand av sauer og storfe i kommunen mellom 1939 og 1949. Sauene har økt fra 2 942 og 3 172, mens storfe en økning fra 1 155 til 1 301. Dette betyr at dyrebstanden i forhold til innbyggere var omentrent den samme. Det som må bemerkes her er at dyrene er mye yngre og mange av dyrene var født i det samme tidsrommet.¹⁷⁶ I Nord-Troms generelt var saue- og storfebestanden gått litt ned i perioden og tallen i Kåfjord samsvarer med dette. Mye av grunnen til at nedgangen til husdyrbestanden ble oppfattet som større var på grunn av økning i jordbruksarealet fra 60 til 65 km².¹⁷⁷

5.3 Regulering i Kåfjord kommune

Kåfjord kommune hadde et begrenset veinett, noe som gjorde innbyggerne avhengig av lokalbåten som reisemulighet. Det var ikke veiforbindelse mellom Nordmannvik og Olderdalen, og heller ikke mellom Olderdalen og Birtavarre. Manndalen la også utenfor veiforbindelser. Veien mellom Olderdalen og Birtavarre ble i 1945 og 1946 startet bygget, noe som også ga mulighet for inntekter for flere innbyggere i nærområdet. Gjennom reguleringen av kommunen ble det sett på hvordan det kunne skapes ekstra inntekter til befolkningen. Veiforbindelsen mellom bygdene ville bidra til å skaffe andre inntekter da transport til andre steder ville kunne føre til handelsmuligheter. På grunn av jordbruket ble blant annet overskuddsmelk nevnt som et alternativt salgsobjekt, men da var det behov for ruteanløp med enten båt eller bedre veiforbindelser.

Reguleringen av Olderdalen og Manndalen hadde ulike utfordringer. Noen grunneiere i Olderdalen hadde noe motstand mot regulering, mens i Manndalen var bygda splittet og det var kraftig motstand mot reguleringen. Olderdalen ble regulert med hensikt å lage et kommunesentrum, mens Manndalen skulle reguleres med muligheten for å utnytte den

¹⁷⁵ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 23.

¹⁷⁶ Jordbrukstillingen i 1949 første hefte, 251.

¹⁷⁷ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 22.

udyrkede jorda oppover dalen. Reguleringen av Manndalen var mye mer omfattende enn i Olderdalen.

5.3.1 Olderdalen

Det ble laget reguleringsplaner for Olderdalen og Manndalen. Olderdalen ble i reguleringsplanene sett på som sentrum av kommunen. Reguleringsplanene sa noe om hvordan området så ut, og hvilke muligheter de bestemte områdene hadde både i form av befolkningsvekst og næringsgrunnlag. Den 11. desember 1948 ble det sendt, fra boligkontoret på Skjervøy, en rapport om stedsplanene for Olderdalen. Gjennom å lage et kommunesenter med administrasjonen på en plass ville det kunne føre til en liten befolkningsvekst. Det ble sett på som liten mulighet til befolkningsvekst, men det som dannet grunnlaget var handel, industri, transport og turistnæring. Jordbruket ble ikke sett på som en mulighet for befolkningsvekst.¹⁷⁸

Det ble lagt til rette for at det skulle være et samlingssted for utkjøring til deler av Nord-Troms. Det ble blant annet forslått om å bygge ut en rutebilstasjon bak gjestestua. Bebyggelsen var for det meste plassert over veien.¹⁷⁹ Reguleringen ble godtatt av Kåfjord byggenemda den 24. mars 1949, der de også gjennomgått de protestskrivene som hadde kommet inn.¹⁸⁰

5.3.2 Manndalen

Den 3. juni 1947 skriver Kirsten Sand til Boligdirektoratet ved direktør Jacob C. Kielland om situasjonen i Manndalen. Det er en statusrapport angående utskiftningen og reguleringen i Manndalen. Her kommer det var på dette tidspunktet ikke bygget et permanent bygg i bygda på grunn av de svært utfordrende forholdene. Det ble presentert utfordringene blant befolkningen ettersom det var kommet et forslag for å flytte befolkningen lenger oppover dalen. Noe som ble møtt med delte meninger innad i befolkningen da det var ulike tanker om det å flytte.¹⁸¹ Begrunnelsen for å flytte befolkningen opp i dalen baser seg på et stort areal

¹⁷⁸ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B angående utskiftning og regulering

¹⁷⁹ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B angående utskiftning og regulering

¹⁸⁰ Kåfjord byggenemnd, sak 8/49.

¹⁸¹ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B: angående utskiftning og regulering

med udyrket jord var tilgjengelig. Dette området var stort sett eid av private og var plassert i en av de mange teigene dalen besto av.

Det ble tidlig bestemt at Manndalen skulle reguleres. Motstanden blant befolkningen varierte, noe så det som en mulighet andre ønsket å flytte tilbake til sin tomt. Jan Nilsen og Harry Solhaug har samlet sammen historier om hvordan reguleringen og gjenreisning ble oppfattet. Disse opplevelsene samsvarer i stor grad med polariseringen i befolkningen der «det oppsto krangel og uenighet blant folk, noen var for og andre i mot. Ja selv vi barna kranglet. Du er regulist, de andre ikke regulist».¹⁸²

Reguleringen måtte skje på grunn av de enorme ødeleggelsene bygda hadde. Den planlagte reguleringen ønsket å flytte innbyggerne lenger opp i dalen for å kunne utnytte det store arealet med udyrket jord. En annen problemstilling var det store antallet private teiger i dalen. Som førte til at reguleringen måtte ta hensyn til de mange og små teigene. Det var uenighet blant befolkningen om en ønsket å samle disse teigene eller ei. Reguleringsplanen ble av Sand beskrevet som noe mer enn et jordbruksspørsmål. Det handlet om å flytte et helt samfunn, og dermed måtte det reguleres et nytt bygdesentrum. Det måtte bygges nye veier, telefonstasjon og post. Reguleringen handlet om å bygge opp nye møtesteder og ta i bruk store områder som tidligere ikke hadde blitt benyttet. Reguleringen førte til at det en treghet i hvordan oppbyggingen av samfunnet skulle foregå. Dette førte også til Manndalen ikke fikk bygge permanente boliger før reguleringen var over.¹⁸³ Dette var blant annet noe tilsynsmann Sigmund Heggstad kommenterte. Han skrev at de manglende reguleringsplanene førte til at permanent bebyggelse ikke førte opp. Et annet problem med teigene var de manglende kjøpekontraktene. I mange tilfeller hadde far solgt til sønn, der sønnen hadde bygget hus uten at kjøpekontrakten var tinglyst.¹⁸⁴

Manndalen var en av bygdene der boligforholdene var dårligst over lengst tid, mye på grunn av det dårlige utgangspunktet. Derfor ser en eksempler på hvordan tildelingen av brakker kan skape uenigheter innad i lokalsamfunnet. Det gir også et innblikk i hvordan mange bodde

¹⁸² Nilsen og Solhaug, 2010: 14.

¹⁸³ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B: angående utskiftning og regulering

¹⁸⁴ Nilsen og Solhaug, 2010: 88.

svært trangt og at tildelingen av boliger tok lang tid. Dette ble skrevet om situasjonen i Manddalen i 1946: «En 73 årig mann med kone og seks barn samt tjenestepike bor i en hytte på 10 kvadratmeter. Her arbeider, spiser og sover de».¹⁸⁵ Videre ble det skrevet om en familie på to som tildelt en bårstue og hadde flyttet fra området. Den som skrev dette innlegget mente det burde vært en annerledes fordeling, og reagerer samtidig på at pikeforeningen hadde fått brakke. Dette begrunnes i «en tid hvor mange bor i brakker som er i en tilstand at de ikke skikket som hus for dyr».¹⁸⁶ Dette leserinnlegget ble ikke godt mottatt av pikeforeningen som valgte å besvare dette 13. desember 1946. Der går de hardt i kritikk mot det de mener er usannheter om at de blant annet har fått brakke. De viser til at historien om 73 åringen var sann, og at den var veldig beklagelig, men påpeker at historien om den andre familien er usann. «Og så er det jo ikke bare den 73-årige med familie, som bor dårlig her. Nei her er det mange flere».¹⁸⁷ Boligforholdene sin utvikling er ulik fra bygd til bygd, og det er vanskelig å finne nøyaktige tall per bygd. Så derfor må en ta i bruk byggerapporter og boligstatistikken for å se på utviklingen.

Viktigheten av fisket og jordbruket i Manddalen kommer til syne i diskusjonen om reguleringen av stedet.

Det har vært motstand mot flytting av bostedene og husene oppover i dalen da de fleste ønsker å bo nær sjöen, ikke for å drive fiske (de lever vesentlig av jordbruket), men fordi det er litt mere samfundsmessige goder dernede, ekspedisjon av lokalbaat, forretninger, telefon o.l.¹⁸⁸

Denne presisjonen viser om jordbruket viser til at fiske var et vanlig yrkesvalg nær kysten. Det kom fram at det var viktig for innbyggerne å ha tilgang til lokalbåt, forretninger og telefon ble sett på som et samfunnsgode. Som følge av reguleringsplanene var det en tanke om å flytte befolkningen oppover i dalen for å ta i bruk det store ubrukte arealet med udyrket jord. Det ble sett som en mulighet å tvangsflytte befolkningen, men dette stilte både Kirsten Sand og ordfører i kommunen seg negativt til. Ordføreren fryktet at en eventuell

¹⁸⁵ *Nordlys*, 25.11.1946.

¹⁸⁶ *Nordlys*, 25.11.1946.

¹⁸⁷ *Nordlys*, 13.12.1946.

¹⁸⁸ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B: angående utskiftning og regulering

tvangsflytting kunne føre til en byrde for kommunen, mens Sand fryktet at det skulle føre til protester. Hun antydte blant annet at hun fryktet for at innbyggerne skulle sabotere oppdyrkingen, og på denne måten gjorde stedet ubeboelig.¹⁸⁹ Reguleringen av Manndalen ble ikke utført i den store skalaen som ble regulert. Det ble ikke sett på som mulig på grunn av den store jobben som måtte gjøres og befolkningen som ikke ønsket at reguleringen skulle gjennomføres.

Ifølge Nilsen og Solhaug er Peder Solbakken sitt hus på Solbakken det første huset som ble bygget permanent med husbankmidler i Manndalen. Dette var i 1948, og viser til hvor lang tid det tok å reise permanente boliger i Manndalen som en konsekvens av reguleringsplanene som ikke ble tatt til følge.¹⁹⁰ Gjenreisningen av Manndalen startet i 1948 etter mange år med uvilje fra befolkningen. I mai 1948 var statsråd Nils Hønsvald på besøk i Manndalen og beskrev forholdene som innbyggerne og dyrene hadde som dårlig. Han uttalte følgende «bostedene kunne egentlig ikke betegnes for boliger i det hele. Og husdyra kunne neppe holde ut en vinter til i de gammer og kjellere de nå holdt til i».¹⁹¹ Arbeidet med permanent bebyggelse i Manndalen startet i løpet av våren/sommeren 1948, tre år etter krigens slutt.

I 1949 var reguleringen i Olderdalen ferdig og godkjent. I Manndalen var det fortsatt usikkert da byggingen møtte på hindringer på grunn av manglende regulering. På tross av dette hadde byggingen av kommet godt i gang. Byggeåret 1949 hadde vært det beste etter krigen, men manndalingens motstand mot reguleringsplanene og dette arbeidet fikk tidvis problemer da Husbanken ikke ga lån der papirarbeidet manglet.¹⁹² Disse tallene samsvarer med årsoversikten fra 1949 der det ble bygget 37 boliger, og det er mer enn året 1948. Det er litt vanskelig å sammenligne da det årene 1945,1946 og 1947 er sammenfattet, og det ble bygget 93 permanente boliger.¹⁹³ Ingen av disse 93 var i Manndalen da alle boligene som var i oversikten var permanente.

¹⁸⁹ IKA, Kåfjord kommune 130 – 6B: angående utskiftning og regulering

¹⁹⁰ Nilsen og Solhaug, 2010: 16.

¹⁹¹ *Nordlys*, 04.05.1948.

¹⁹² Nilsen og Solhaug, 2010: 123.

¹⁹³ IKA: Kåfjord kommune, 4D: Årsoversikt 1949.

6 1950 folketelling og områdeanalyse

I 1950 ble områdeanalyse av Nord-Troms utgitt og presenterte hvordan utviklingen av området hadde vært fra 1939 til 1950 og hvordan arbeidet hadde foregått i kommunene etter krigen. 69% av befolkningen i Nord-Troms var knyttet til næringene jordbruk og fiske. Der Kåfjord var den kommunen der nest flest av innbyggerne, i prosentandel, drev med fiske og fangst. Dette gjaldt 56% som drev med jordbruk og 24 % drev med skogbruk. De siste 20% drev med andre næringer, som i stor grad var knyttet gjenreisningsarbeid.¹⁹⁴ Før krigen var yrkeskombinasjonen jordbruk- fiske den mest vanlige, mens etter krigen var det enten jordbruk eller fiske i kombinasjon med gjenreisning. De forskjellige yrkene ble preget av sesonger, og dette ville ha innvirkning for de enkelte næringenes effektivitet og lønnsomhet.¹⁹⁵ Utviklingen i næringene vil ha en sammenheng med hvordan gjenreisningen gikk. I 1950 var gjenreisningen av boliger godt på vei, noe en kan se i boligstatistikken i folketellingen.

Folketellingen fra 1946 og 1950 som omhandler boligstatistikk kan en se utviklingen i antall boliger i kommunen. Gjennom disse tallene kan en se antall boliger som var bygget, og en får en oversikt over boliger som er regnet som ferdig bygget. I 1946 er det 390 bebodde hus der 136 av disse var gammer, brakker eller lignende.¹⁹⁶ Det var totalt 439 husholdninger som bosatte 2 130.¹⁹⁷ Disse tallene sammenlignet på folketellingen i 1950 viser at det er 647 husholdninger som huser 2 965. Det er litt færre personer per husholdning fra 4,85 til 4,58. Den største forskjellen en kan se på de to boligstatistikkene i folketellingene er antall rom per husholdning fra 2,00 til 3,65.¹⁹⁸ Disse to statistikkene kan sammenlignes på detaljnivå med de tallene som er tilgjengelig på grunnlag av at kategoriene er helt like.

Denne økningen fra 439 til 647 husholdninger må settes i sammenheng med byggingen gjennom disse fem årene. Byggeprogrammets stilling den 29. oktober 1946 sa noe om antall

¹⁹⁴ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 16.

¹⁹⁵ SATØ, FiT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 17.

¹⁹⁶ Folketellingen 1946 femte hefte, 214.

¹⁹⁷ Folketellingen 1946 femte hefte, 276.

¹⁹⁸ Folketellingen 1950 tiende hefte, 140.

hos som var bygget. Tallene fra Kåfjord sa at det var fullført ett permanent hus og åtte der grunnarbeidet var ferdig. Det var ingen fullførte fjøs, men totalt 17 der grunnarbeidet var ferdig og ett der grunnarbeidet pågikk. Antall bårstuer som var ferdigstilte var 11, mens det var 24 der bare grunnarbeidet var gjennomført.¹⁹⁹ Disse tallene sees i sammenheng med årsoversikten for gjenreisningen i Nord-Troms fra 1945-1949. Det ble i årene fra 1945-1947 ble det bygd 93 permanente boligbygninger i kommunen. I 1948 ble det bygd 12, mens det var 37 i 1949. Dette utgjorde til sammen 142 boliger i kommunen.²⁰⁰ I 1950 ble områdeanalysen for gjenreisningskommunene i Nord-Troms presentert, og totalt 168 boliger er ferdig gjenreist. Det vil si at det ble bygget 26 boliger i 1950. På samme tidspunkt var det 68 gjenreiste fjøs. Det var til sammen 173 boliger enten under arbeid eller planlagt, mens tallet var 123 for fjøs. Alle disse byggene skulle etter planen være ferdig i løpet av 1952 som gjorde at kommunen var ferdig gjenreist om byggevirksomheten opprettholdes. Det ble påpekt at ulike offentlige bygg, da spesielt skolehus, ikke kom til å bli ferdig de første årene.²⁰¹

Gjennom boligbyggingen ser en jevn boligbygging i årene 1945-1950, og i områdeanalysen fra 1950 ble det antydnet av gjenreisningen av kommunen ville vært ferdig i løpet av 1952. Videre her er det vanskelig å si noe om utviklingen, da blant annet folketellingene i 1960 ikke bruker samme kategorier i boligstatistikken, og det derfor ikke er tall for kommunen. Samtidig som kommunen uttrykte sine bekymringer til myndighetene ga privatindivider sin mening til kommunen.

¹⁹⁹ Byggeprogrammet Kåfjord kommune 1946

²⁰⁰ IKA: Kåfjord kommune, 4D: Årsoversikt 1949.

²⁰¹ SATØ, FIT L2029: 0003 Gjenreisningen: korrespondanse, områdeanalyse, 50-51.

7 Oppsummering/konklusjon

Kåfjord kommune fikk store skader av tyskernes tilbaketrekning til Lyngelinjen, og det var stor variasjon hvor mye som var ødelagt. Manndalen var totalt ødelagt hadde bygder som Djupvik og Nordmannvik moderate skader. Befaringsnotatene som ble gjort 18. mai 1945 viser hvor fort fylket ønsket å få en oversikt over skadeomfanget. Det var tidlig et ønske om at innbyggerne skulle reise tilbake så raskt som mulig. Derfor var befaringsnotatene svært viktige da de ga et oversiktsbilde over situasjonen. Kommunen var avhengig av økonomiske midler utenfra for å kunne starte sin gjenreisning. På denne måten ble gjenreisning et samarbeid mellom kommunen og statlige organisasjoner som Finnmarkskontoret, BSR og Husbanken.

Gjenreisningen førte til at innbyggerne nå bare hadde en inntektskilde da gjenreisningen ble den andre kilden. Dette førte til vanskeligheter for å livnære familien på egenhånd. Dette kommer frem gjennom at befolkningen umiddelbart spør etter utstyr til jordbruket og fiske. Videre ble det etterspurt husdyr, som i første omgang var knyttet til melkeproduksjon. Dette behovet ble også fremstilt av Troms landbruksfelleskap. Der de ba den norske befolkningen om å donere overskuddsdyr til de ødelagte områdene, for at befolkningen skulle kunne livnære seg. Året 1945 gikk i stor grad til å finne provisoriske løsninger slik at befolkningen kunne overleve. Det utvikler seg med en gradvis gjenreisning av boliger og fjøs fra 1945-1950. I 1950 var det bygget 168 boliger ferdig reist, og det var 173 boliger som var under arbeid eller planlagt. Gjenreisningen ble antatt ferdig i løpet av 1952. Noe som tilsa at kommunen var i tilnærmet standard som før krigen. Gjenreisningen av kommunen bidro til en økning i boligstandarden, men skapte også en situasjon der innbyggerne måtte ta opp lån for å bygge opp. Gjenreisningen førte til en økt boligstandard for innbyggerne i kommunen, da kravene til Husbanken førte til husene ble større.

Tallene som ble presentert i oppgaven viser til en stor nedgang i antall mennesker som identifiserer seg som samisk eller kvensk. Her handler det om utfordringer knyttet til bruken av språk og ordlyden i spørsmålene som har blitt stilt, men på tross av dette er det en utvikling der langt færre identifiserer seg som samisk eller kvensk fra 1930-1950.

Kåfjord hadde i 1930 en liten andel nordmenn med kun 21,3% av innbyggerne. Dette var noe av det som endret seg svært dramatisk i løpet av årene til 1950 da det da bare var 1,37% som

brukte enten kvensk eller samisk i dagligtalen. Disse tallene ble som nevnt i folketellingen fra 1950²⁰² som noe misvisende, men viser en tendens fra samfunnets påvirkning av fornorskningen. Denne drastiske endringen i etnisk tilknytning innad i kommunen vil være et naturlig videre forskning der en ser på bakgrunnen for dette. Kommunen har hatt innbyggere knyttet til norsk, samisk og kvensk etnisitet. I årene etter 1950 har tallet på samiske innbyggere økt. I 1978 ble det gjort en undersøkelse om den samiske befolkningen i Nord-Norge, der innbyggerne i ulike kommuner ble spurt om sine samiske røtter. Her kommer det fram at 4,7% av befolkningen at de identifiserer seg som same, mens 81,6 % svarte nei der de siste 13,7% var usikre eller ikke ville svare, mens det er 13,9% som sier de bruker samisk i sin dagligtale.²⁰³ Dette viser en stor økning fra folketellingen i 1950 der bare 1,37% brukte samisk som sitt førstespråk, men dette tallet var med stor sannsynlig preget av fornorskningspolitikken. Dette viser også undersøkelsen fra 1978 der 40,9% sier at en av foreldrene brukte samisk, mens 57,5% sa at en av besteforeldrene brukte språket.²⁰⁴

Disse tallene viser at tallene som er oppgitt i folketellingene ikke samsvarer med det som var virkeligheten innenfor huset fire vegger. Dette kan ha en sammenheng med at minoritetene fikk begrensede rettigheter i forhold til en den norsk befolkning blant annet gjennom begrensede muligheter i næringer.²⁰⁵ Dette må også sees i sammenheng med det gjenreisningen førte med seg i form av et større behov for kontakt med myndighetene enn tidligere. Alle former for papirarbeid måtte besvarer på norsk, og på denne måten ble et langt større behov å beherske språket for å kunne overleve. Den manglende representasjonen av den samiske og kvenske identiteten i 1950 må sees på som et tegn på et behov for å være norsk for å kunne benytte seg av de tiltakene myndighetene hadde iverksatt.

Som følge av gjenreisningen av Kåfjord ble det gjort en rekke tiltak for å gjøre hverdagen til innbyggerne bedre. Det var et samsvar med det innbyggerne så på som sine største utfordringer med det politikerne og myndighetene hadde som tiltak. Gjenreisningen økte boligstandarden i kommunen, og det ble mindre boligtetthet. Det ble bygget 168 boliger

²⁰² Folketellingen 1950 åttende hefte

²⁰³ SSB, 1978: 27

²⁰⁴ SSB, 1978: 27.

²⁰⁵ Lie og Roll-Hansen, 2001: 138.

ferdig i 1950, mens det var 173 boliger som var under arbeid eller planlagt. Selve gjenreisningen av kommunen var antatt ferdig ved utgangen av 1952. Det var en endring i næringen i forhold til hva befolkningen gjorde, noe som områdeanalysen også påpekte var at nye veiforbindelser og ruteanløp vil kunne gi muligheten for produksjon med salg. Oppgaven har avdekket en enorm endring i brukere av språkene samisk og kvensk, som henger sammen med gjenreisningspolitikkenes tanke om en felles nasjonal tilhørighet. Noe en kan se spor av gjennom tallene presentert i folketellingene. Gjenreisningen i Kåfjord kommune hadde positive konsekvenser for boligbyggingen der boligene ble større og det var mindre befolkningstetthet, det ble laget økonomiske løsninger som ga innbyggerne muligheten til å ta lån for å kunne bygge selv. Det som vil påpekes som den negative siden meg gjenreisningen er en mindre representasjon av ulike etniske grupper i 1950.

8 Referanseliste

Arkiv:

Statsarkivet i Tromsø, Fylkesmannen i Troms, SATØ/S-0001, L2017

Statsarkivet i Tromsø, Fylkesmannen i Troms, SATØ/S-0001, L2024

Statsarkivet i Tromsø, Fylkesmannen i Troms, SATØ/S-0001, L2029

Interkommunalt Arkiv Troms, Kåfjord kommune, 120: 7A

Interkommunalt Arkiv Troms, Kåfjord kommune, 128: 4D

Interkommunalt Arkiv Troms, Kåfjord kommune, 130: 6B

Interkommunalt Arkiv Troms, Kåfjord kommune: Kåfjord kommuneprotokoll 1943-1947.

Stortingsmelding:

Meld. St. 35 (1945-1946). *Om gjenreisningen av de krigsherjede strøk*. Oslo: Forsynings- og gjenreisningsdepartementet. [Stortingsmelding 35 \(1945-1946\)](#)

Folketellinger Statistisk Sentralbyrå:

1920:

Hefte 8: Boligstatistikk. Bygder. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_144.pdf

1930:

Hefte 4: Samer og Kvener. Andre lands statsborgere. Blinde, døvstumme, åndssvake og sinnssyke. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_017.pdf

Hefte 10: Boligstatistikk. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_063.pdf

1946:

Hefte 3: Folkemengde etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling, etter levevei og etter fødested i de enkelte herreder og byer.

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_041.pdf

Hefte 4: Folkemengde etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling. Riket og fylkene. Fremmede statsborgere. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_050.pdf

Hefte 5: Boligstatistikk. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_099.pdf

1950:

Hefte 2: Folkemengden etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling. Riket, fylkene og de enkelte herreder og byer. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_146.pdf

Hefte 8: Personer født i utlandet. Fremmede statsborgere. Bruken av samisk og kvensk. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_236.pdf

Hefte 10: Boligstatistikk. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_253.pdf

1990:

Kommunehefter og bydeler i Oslo -Troms – 19. Kåfjord

https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1990/kh_1990_1940.pdf

Jordbrukstillinger

1939:

Hefte 1: Arealet, husdyrholdet m.v. Herredsvise oppgaver.

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_191.pdf

1949:

Hefte 1: Arealet, husdyrholdet m.v. Herredsvise oppgaver.

https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_040.pdf

Aviser:

Nordlys 1945-1950 [Nordlys 1945-1950](#)

Litteratur:

Bjørklund, Ivar. *Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980*. Tromsø: Universitetsforlaget, 1985.

Bones, Stian. *Kampen om frihet*. Bind 3: *Andre verdenskrig i nord*. Redigert av Stian Bones. Tromsø: Orkana Akademisk, 2022.

Dancke, Trond. *Opp av ruinene: gjenreisningen av Finnmark 1945-1960*. Oslo: Gyldendal, 1986.

Eriksen, Knut Einar, og Terje Halvorsen. *Frigjøring*. Oslo: Aschehoug, 1987.

- Fagertun, Fredrik. *Overfall og okkupasjon*. Bind 1: *Andre verdenskrig i nord*. Redigert av Fredrik Fagertun. Tromsø: Orkana Akademisk, 2022.
- Hage, Ingebjørg. *Som fugl Fønix av asken?* Oslo: Ad Notam Gyldendal AS, 1999.
- Hauglid, Anders Ole. *Gjenreisninga Av Finnmark Og Nord-Troms 1945-1948-1952*. Hovedfagsoppgave ved universitet i Tromsø: 1975.
- Hauglid, Anders Ole. «Gjenreisninga i et rikspolitisk perspektiv». *Ottar gjenreisning eller nyreisning* 1986, nr. *Ottar: gjenreisning eller nyreisning* 1986, nr. 158: 5-11.
- Hauglid, Andreas Ole., Jensen, Knut Erik. & Westerheim, Harry. *Til befolkningen!: Brannhøsten 1944: gjenreisningen etterpå*. Tromsø: Universitetsforlaget, 1985.
- Kaldal, Ingar. *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Samlaget: 2002.
- Karslen, Wilhelm. «Gjenreisningen startet i 1940». Bind 3: *Andre verdenskrig i nord*. Redigert av Stian Bones. Tromsø: Orkana Akademisk, 2022.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortidea er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget, 2013.
- Lie, Einar og Roll-Hansen, Hege. *Faktisk talt statistikkens historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Markussen, Joakim. A. UiT Norges arktiske universitet (2020). *Krigshistoriens livsløp : samspillet, konkurransene og kampene om iscenesettelsen av Nord-Norges krigshistorie*. UiT Norges arktiske universitet, Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi.
- Niemi, Einar. «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark». Bind 3: *Andre verdenskrig i nord*. Redigert av Stian Bones. Tromsø: Orkana Akademisk, 2022.
- Nilsen, Jan og Solhaug, Harry. *Manndalen/Olmmáivággi : regulering, opprør, gjenreisning og samespørsmål : 1945-1950*. Alpha: 2010.
- Olsen, Per Kristian. *Jevnet med jorden. Brenningen av Finnmark og Nord-Troms 1944*. Oslo: Aschehoug, 2019.
- Reiersen, Elsa. «Veiene fram mot en sosial boligbank». I *De Tusen Hjem: Den Norske Stats Husbank 1946-96*. Oslo: Ad Notam Gyldendal/Den Norske Stats Husbank, 1996.
- Thue, Elisabeth. «Gjenreisning og nyreisning 1946-1954». I *De Tusen Hjem: Den Norske Stats Husbank 1946-96*. Oslo: Ad Notam Gyldendal/Den Norske Stats Husbank, 1996.
- Thue, Elisabeth. «Innstramming og omstilling 1954-1965». I *De Tusen Hjem: Den Norske Stats Husbank 1946-96*. Oslo: Ad Notam Gyldendal/Den Norske Stats Husbank, 1996.

Zachariassen, Ketil. *Da staten kom til Nord-Troms. Økonomisk modernisering i fire Nord-Tromskommunar i eit innanfrå- og utanfrå-perspektiv, 1945-1970*. Hovedfagsoppgave. Universitetet i Tromsø. 1998.

Internett:

Antonsen, Frøydis. «Arkiv om gjenreisning i Nord-Troms». 30.05.2017.

<https://arkiv troms.no/artikkel/arkiv-om-gjenreisning-i-nord-troms/>

Arkiv Troms. «Tidslinje over kommunegrenser i Troms». u.år

<https://arkiv troms.no/arkivmateriale/tidslinje-over-kommunegrenser-i-troms/>

Regjeringen, «Kvensk og samisk kommunenamn godkjent». 15.04.2016,

<https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/kmd/pressemeldinger/2016/kvensk-og-samisk-kommunenamn-godkjent/id2484183/>

Sametinget, «Forvaltningsområdet for samiske språk», u.å.

<https://sametinget.no/sprak/forvaltningsområdet-for-samiske-sprak/>

Senter for nordlige folk, «Sjit helvedes kåken – Sjøbakkenhuset». 09.08.2016. [Sjøbakkenhuset - Nordlige folk](#)

Statistisk sentralbyrå, «Den samiske befolkningen i Nord-Norge». 28.08.1978. [Den samiske befolkning i Nord-Norge. Sámi ál'bmut davvi-norgas \(ssb.no\)](#)

